

ADHEZIJSKO RJEŠAVANJE IMOVINSKOPRAVNOG ZAHTJEVA U KAZNENOM POSTUPKU

Dr. sc. Dinka Šago, znanstvena novakinja,
Marija Pleić, dipl. iur., znanstvena novakinja,
Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu

UDK: 343.296
Ur.: 10. siječnja 2012.
Pr.: 16. listopada 2012.
Pregledni znanstveni rad

Sažetak

Autorice u radu daju pregled adhezijskog postupka kao pridružene parnice kaznenom postupku u okviru koje se rješavaju imovinskopravni sporovi proizašli iz počinjenog kaznenog djela. Vođenje adhezijskog postupka u okviru kaznenog postupka izraz je načela ekonomičnosti, odnosno nastojanja da se izbjegne dvostruko suđenje kada odluku o imovinskopravnom zahtjevu proizašlom iz kaznenog djela može donijeti sud već u kaznenom postupku. Rješavajući kazneni predmet sud utvrđuje sve činjenice važne za donošenje odluke o krivnji, a izvedeni dokazi o kaznenom djelu i kaznenoj odgovornosti istovremeno su pravno relevantni i za građanski spor nastao povodom počinjenog kaznenog djela pa se odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku pokazuje racionalnim rješenjem. Nakon objašnjenja pojma i svrhe razrađuje se predmet adhezijskog postupka, subjekti, pretpostavke te odluke i pravni lijekovi. Autorice ističu da položaj stranaka u adhezijskom postupku nije izjednačen s položajem u parničnom postupku čime se povrjeđuje pravo na jednaku pravnu zaštitu, a što nije otklonjeno ni donošenjem novog ZKP-a.

Ključne riječi: *adhezijski postupak, imovinskopravni zahtjev, kazneni postupak, oštećenik.*

1. UVODNO O ODNOSU PARNIČNOG I KAZNENOG POSTUPKA

Najraniji oblici zaštite subjektivnih prava nisu poznavali razliku između kaznenog i građanskog postupanja pa za isti događaj nisu postojale odvojene tužbe i postupci. Razvitak društva i pojačana uloga države kao nositelja vlasti, dovela je do podjele kaznenog i građanskog delikta, a potom i sudskog postupka.¹ Unatoč tomu

1 Vidi Garraud, R., *Traité theorique et pratique d' instruction criminelle et de procedure penale*, Recueil Sirey, Paris, 1907., no. 1., str. 151.

pravosudni sustav je jedna jedinstvena cjelina te je nedopustivo da pojedina tijela tog sustava različito sude o istim pravnim pitanjima. Jedan od temeljnih ciljeva svih dijelova pravosudnog sustava je ostvarivanje ekonomičnosti i pravne sigurnosti, preciznije u ovom kontekstu izbjegavanje kontradiktornih odluka što nužno dovodi do potrebe vezanosti državnih tijela za pravomoćne akte drugih državnih tijela.

Kazneni postupak je prema ustroju sličan građanskom postupku. I jedan i drugi služe ostvarivanju sudske funkcije samo na različite načine i na različitim područjima društveno-pravnih odnosa. Razlike između kaznenog i građanskog postupka uvjetovane su razlikama njihovih predmeta. Kao dio jedinstvenog pravosuđa u kaznenom postupku sud prvenstveno treba utvrditi je li određena osoba počinila neko kazneno djelo predviđeno zakonom i ako utvrdi njegovu krivnju, izreći će mu odgovarajuću sankciju.² U parničnom postupku sud raspravlja i odlučuje o tužbenom zahtjevu, dakle o tužiteljevoj tvrdnji da je nastala određena pravna posljedica u građanskopravnom ili drugom odnosu u kojem se rađaju subjektivna prava.³ Razdvajanjem kaznenog od građanskog prava putem postupnog izdvajanja građanskopravnih elemenata od kaznenih u dvije posebne grane sa svojim vlastitim, posebnim propisima i principima, razdvajao se polako i dotada jedinstveni oblik krivnje.

Kazneno i građansko pravo, međutim, nisu strogo odvojeni jedno od drugog. Primjerice, ako jedna osoba nanese tjelesnu ozljedu drugoj, u tom je slučaju počinjeno kazneno djelo opisano kaznenim zakonom, a istovremeno je počinjen i građanskopravni delikt, te postoji i građanskopravna odgovornost za nastalu štetu. Tako se za jedan životni događaj istovremeno pokreću oba postupka.

Iz razlike u predmetu proistječu i razlike u načelima na kojima se temelji jedan i drugi postupak. S obzirom na to da se u parnici radi o zaštiti jednog subjektivnog prava, dakle takvog kojim njegov nositelj slobodno raspolaže, to je i podnošenje tužbe sudu isključivo stvar njegove dispozicije. Suprotno tomu, kazneno djelo je društveno opasna radnja kojom se pravni poredak vrijeđa, u pravilu, u većoj mjeri nego povredom subjektivnog prava. Zbog toga javni interes redovito nalaže da se postojanje takvog djela utvrdi i da se počinitelju izrekne kaznenopravna sankcija. Kazneni postupak se, dakle, suprotno parničnom pokreće po službenoj dužnosti (oficijelna maksima).⁴ S druge strane, parnični i kazneni postupak imaju i neka zajednička načela, kojim se izražavaju iste pravopolitičke težnje. To su načela

2 Usporedi Poznić, B., *Građansko procesno pravo*, 8. izmjenjeno i dopunjeno izd., Savremena administracija, 1982., Beograd, str. 74.

3 Tako Kunštek, E., u Pavišić, B., *Kazneno postupovno pravo*, 4. izd., Dušević & Kršovnik, Rijeka, 2011., str. 51. (dalje: Kunštek u Pavišić, KPP)

4 Iako se načelno ne može govoriti o primjeni dispozicijskih načela u kaznenom postupku, osim kod privatne tužbe i supsidijarnog tužitelja, kroz međusobni odnos u oba postupka ovaj princip ima posredni utjecaj u tzv. adhezijskom postupku, u kojem oštećenik ima mogućnost disponiranja procesnim radnjama koristeći raspoloživa sredstva, uključujući i zahtjev za osiguranje tražbine koji se rješava po pravilima pridruženog ovršnog postupka. Usporedi Omanović, S., *Dispositio* u građanskom sudskom postupku, Pravni fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić", Mostar, 2002., str. 17.

usmenosti, javnosti i slobodne ocjene dokaza. Nadalje, dužnost utvrđivanja istine sud ima i u parničnom i u kaznenom postupku, ali se njen opseg i značaj razlikuju kod ova dva postupka. U parnici se sud u pravilu kreće u granicama onih činjenica i dokaznih sredstava koje su stranke pred njega iznijele, dok u kaznenom postupku sud može određene dokaze izvoditi po službenoj dužnosti.

Za odnos između ova dva postupka značajno je i pitanje utjecaja građanske presude na odluku kaznenog suda, kao i obrnuto pitanje, kakvo djelovanje ima kaznena presuda u parnici.

Naposljetku, po završetku kaznenog i parničnog postupka razlika postoji i u području ovrhe te izvršenja kazne. U građanskom postupku ovrha presude ostavljena je na dispoziciji stranke koja je dobila parnicu i vrši se uglavnom na imovini ili računu protivne strane, dok se u kaznenom postupku izvršenje provodi po službenoj dužnosti.

U odnosu na dodirne točke između parničnog i kaznenog postupka moramo istaknuti da u okviru kaznenog postupka postoje tri sporedna predmeta građansko-pravne naravi: a) imovinskopravni zahtjev, b) prejudicijelna pitanja⁵ i c) troškovi kaznenoga postupka. Do raspravljanja o tim predmetima unutar kaznenog postupka dolazi samo ako su povezani s kaznenim djelom (imovinskopravni zahtjev i prejudicijelna pitanja) ili s odvijanjem kaznenoga postupka (troškovi postupka). S glavnim predmetom postupka sporedni predmeti tvore heterogeni koneksitet.

U nastavku ovog rada predmet našeg razmatranja bit će adhezijsko rješavanje građanskih sporova u kaznenom postupku.

2. POJAM I SVRHA ADHEZIJSKOG⁶ (PRIDRUŽENOG) POSTUPKA

2.1. Pojam adhezijskog postupka

Uz osnovni predmet, a to je odlučivanje o kazenoj stvari, kaznenom postupku mogu biti pridruženi i sporedni predmeti različiti od kaznenopravnog zahtjeva, a koji su s njim povezani.⁷ Posljedica je to mogućnosti da isti događaj u stvarnosti proizvede različite pravne učinke, odnosno da bude istovremeno predmet raspravljanja građanskog i kaznenog postupanja. Zakonodavac stoga dopušta da

5 Doticaj između ove dvije grane pravosuđa ogleda se i u tomu što odlučivanje o osnovanosti tužbenog zahtjeva u parnici može ovisiti o rješenju nekog prejudicijelnog pitanja kaznenopravne naravi, o kojemu, kao o glavnom pitanju, odlučuju kazneni sudovi i obrnuto. *Op. cit.*, Triva, S., Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, 7. izmijenjeno i dopunjeno izd., Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 86. (dalje: Triva - Dika, GPPP).

6 Riječ adhezija potječe od latinske riječi *adhaerere* što znači držati se čega, prijanjati, a u pravnom smislu znači priključenje, vidi Klaić, B., *Rječnik stranih riječi*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 12.

7 Vidi više Vasiljević, T., *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Savremena administracija, Beograd, 1981., str. 195. (dalje: Vasiljević, Sistem...)

se, unatoč razlikama u predmetu i svrsi kaznenog i parničnog postupka, kaznenom postupku pridruži građanska parnica u okviru koje se rješavaju imovinskopravni sporovi proizašli iz počinjenog kaznenog djela.⁸ Parnični postupak koji se tako vodi u okviru jednog kaznenog predmeta prema pravilima kaznenog postupka naziva se **adhezijski postupak**.⁹

Vođenje adhezijskog postupka, kao izraz načela procesne ekonomije, osim u kaznenom postupku, moguće je i u nekim drugim sudskim postupcima u kojima se izvode dokazi i utvrđuju činjenice bitne i za parnični postupak. Naše zakonodavstvo tako predviđa vođenje adhezijskog postupka i u okviru prekršajnog te upravnog postupka.¹⁰

2.2. Svrha vođenja adhezijskog postupka u okviru kaznenog postupka

Vođenje adhezijskog postupka korisno je s više aspekata: istovremenim odlučivanjem o kaznenom djelu i o imovinskopravnom zahtjevu proizašlom iz tog djela izbjegava se dvostruko suđenje, čime se ostvaruje ekonomičnost postupanja, a osim toga osigurava se učinkovita i brza zaštita osobnih i imovinskih prava oštećenika povrijeđenih kaznenim djelom koje bi ovaj inače morao ostvarivati dužim pravnim putem pred parničnim sudom.

a.) Vođenje adhezijskog postupka odraz je načela ekonomičnosti koje zahtijeva da se sa što manje utroška vremena, društveno korisnog rada i materijalnih sredstava postigne što povoljniji rezultat.¹¹ Rješavajući kazneni predmet sud utvrđuje sve činjenice važne za donošenje odluke o krivnji. Izvedeni dokazi o kaznenom djelu i kaznenoj odgovornosti istovremeno su pravno relevantni i za građanski spor nastao povodom počinjenog kaznenog djela pa se odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku pokazuje racionalnim rješenjem.¹² Na ovaj način

8 Tako Zlatarić, Bogdan, Damaška, Mirjan, Rječnik krivičnog prava i postupka, Novinsko-izdavački, štamparski i birotehnički zavod, Zagreb, 1966., str. 16.

9 Op. cit. Pravni leksikon, grupa autora, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007., str. 12.

10 Adhezijski postupak se u prekršajnom pravu vodi na zahtjev oštećenika ako su u zahtjevu navedene sve činjenice i dokazi na kojima se temelji i ako se njegovim raspravljanjem ne bi znatno odugovlačio prekršajni postupak (čl. 141. Prekršajnog zakona, NN br. 107/07). Imovinskopravni zahtjev može se odnositi na naknadu štete, povrat stvari i poništenje pravnog posla, a postupak se vodi i odluke donose na isti način kao i u kaznenom postupku. I u upravnom sporu može se tražiti povrat oduzetih stvari te naknada štete koja je tužitelju nanesena izvršenjem akta koji se osporava (čl. 11. Zakona o upravnim sporovima, NN br. 53/91, 9/92, 77/92). Ako se tužbom traži povrat stvari ili naknada štete, mora se staviti i određen zahtjev u vezi sa stvarima ili visinom pretrpljene štete. Presudom kojom se osporeni upravni akt poništava sud će odlučiti i o zahtjevu tužitelja za povrat stvari, odnosno za naknadu štete, ako podatci iz postupka daju za to pouzdanu osnovu. U protivnom sud će uputiti tužitelja da svoj zahtjev ostvaruje u parnici (čl. 42. st. 4. ZUS).

11 Tako Triva - Dika, GPPP, str. 144.

12 Vidi Tomašević, G., Kazneno procesno pravo, Opći dio: Temeljni pojmovi, Pravni fakultet, Split, 2011., str. 29. (dalje: Tomašević, KPP, 2011.)

se izbjegava utvrđivanje istih činjenica od strane više sudova, odnosno dvostruko angažiranje pravosudnog aparata za rješavanje spora o kojem sud može odlučiti već tijekom kaznenog postupka.

Međutim, ostvarivanje načela ekonomičnosti nije uvijek poželjno niti je u svakom slučaju moguće, jer može doći u sukob sa zahtjevom da sudska zaštita postigne i neke druge neophodne kvalitete.¹³ S obzirom na to da se kazneni postupak za razliku od parničnog vodi u javnom interesu, načelo ekonomičnosti podređeno je važnijim kaznenoprocесnim načelima kojima se nastoje osigurati ciljevi kaznenog postupka, odnosno postići ravnoteža između tendencije za učinkovitošću kaznenog postupka i tendencije za zaštitom prava okrivljenika.¹⁴ Naime, kazneno djelo predstavlja povredu najviših pravnih dobara što zahtijeva brzu reakciju kaznenopravnih tijela radi zaštite povrijeđenog dobra i javnog interesa te primjene kaznenopravne sankcije ako se utvrdi krivnja okrivljenika. Osim toga, zahtjev za ekspeditivnim postupanjem javlja se kao izraz načela pravičnog postupka, a radi zaštite temeljnih prava i sloboda okrivljenika za kojeg tijekom cijelog postupka vrijedi presumpcija nevinosti.¹⁵ Zbog ovih razloga, a imajuću u vidu činjenicu da oštećenik može ostvarivati svoj imovinskopravni zahtjev u parnici, o zahtjevu u kaznenom postupku neće biti dopušteno raspravljati uvijek kada bi to bilo ekonomično, već samo ako se time ne ugrožava ostvarenje ciljeva kaznenog postupka, odnosno ako se, prema izričaju našeg Zakona o kaznenom postupku¹⁶ time znatno ne odugovlači kazneni postupak (*vidi više infra ad 3.3.1. b*).

b.) Osim što se ostvaruje procesna ekonomija u radu sudova, odlučivanjem o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku oštećeniku se pruža prilika brze i učinkovite zaštite subjektivnih građanskih prava povrijeđenih kaznenim djelom. Na ovaj način se već u kaznenom postupku nastoji uspostaviti potpuna reparacija štete prouzrokovane kaznenim djelom. Počinitelju se, ako se utvrdi krivnja, izriče kaznenopravna sankcija čime se postižu ciljevi generalne i specijalne prevencije te zadovoljavaju javni interesi, a oštećeniku se nadoknađuje šteta prouzročena kaznenim djelom čime se ostvaruju njegovi privatni interesi.

Za oštećenog je ovaj postupak povoljniji od parničnog postupka jer crpi koristi od aktivnosti unutar kaznenog postupka, posebno od aktivnosti tijela javnog progona na kojima je teret dokazivanja.¹⁷ Postupak je jeftiniji jer oštećeni ne snosi troškove

13 Vidi Triva - Dika, GPPP, str. 145.

14 Svrha kaznenog postupka, propisana u čl. 1. st. 1. ZKP-a, je da nitko nečužan ne bude osuđen, a da se počinitelju kaznenog djela izrekne kazna ili druga mjera uz uvjete predviđene zakonom na temelju zakonito provedenog postupka pred nadležnim sudom.

15 Čl. 11. ZKP-a određuje da okrivljenik ima pravo u najkraćem roku biti izveden pred nadležni sud koji će odlučiti o optužbi, te da se postupak mora provesti bez odugovlačenja, a u postupcima u kojima je okrivljeniku privremeno oduzeta sloboda, sud i državna tijela postupat će osobito žurno.

16 Zakon o kaznenom postupku, NN br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, dalje: ZKP.

17 Tako Kunštek, E., *Actio civilis u kaznenom postupku – prijedlog novele, Decennium Moztanicense*, Zbornik radova, Deset godina rada Zavoda za kaznene znanosti Mošćenice Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2008., str. 209. (dalje: Kunštek, *Actio civilis*).

dokaza vezanih uz kazneni predmet, ali ni onih koje sam predloži, a isključivo su vezani uz imovinskopravni zahtjev. Osim toga postupak pred kaznenim sudom je brži od parničnog.

Međutim, činjenica da je parnični postupak pridružen kaznenom, odnosno da je imovinskopravni zahtjev sporedan predmet kaznenog postupka ne smije utjecati na mogućnost oštećenika da ostvaruje svoja prava u adhezijskom postupku na isti način kao u parničnom postupku. Premda se vodi u okviru kaznenog postupka i primjenjuju odredbe kaznenoprocenog zakonodavstva, oštećenik mora imati na raspolaganju sva pravna sredstva koja bi imao da je svoj zahtjev postavio u parnici.

3. ADHEZIJSKO RJEŠAVANJE GRAĐANSKOPRAVNIH SPOROVA U HRVATSKOM ZAKONODAVSTVU

Adhezijski postupak koji se vodi u okviru kaznenog postupka povodom imovinskopravnog zahtjeva nastalog zbog počinjenog kaznenog djela u našem je zakonodavstvu uređen u Glavi XI. u čl. 153. do čl. 162. Zakona o kaznenom postupku koja nosi naziv Imovinskopravni zahtjev. Premda ZKP, koji je stupio na snagu 1. rujna 2011. godine, u odnosu na uređenje adhezijskog postupka prema Zakonu o kaznenom postupku iz 1997.¹⁸, donosi novine koje se prije svega odnose na predmet imovinskopravnog zahtjeva, ovaj institut u svojim osnovnim obilježjima i svrsi ostaje isti te slijedi tradiciju sve šireg priznavanja oštećenikovih prava u kaznenom postupku.

3.1. Subjekti adhezijskog postupka

Subjekti adhezijskog postupka su osobe koje sudjeluju u postupku s određenim pravima i obvezama, a bez kojih adhezijski postupak ne bi mogao postojati. To su sud nadležan za odlučivanje o imovinskopravnim zahtjevu, ovlaštenik na imovinskopravni zahtjev i okrivljenik. Stranke, pak, kao uži pojam obuhvaćaju subjekte koji u postupku ostvaruju suprotne interese i raspolažu samostalnim procesnim pravima.¹⁹ Stranke adhezijskog postupka su osobe koje bi u parnici imale položaj tužitelja i tuženika: osoba ovlaštena na postavljanje imovinskopravnog zahtjeva i osoba prema kojoj se imovinskopravni zahtjev postavlja, s ovlaštenjem raspolaganja, odnosno priznavanja tog zahtjeva kao u parnici. Međutim, prema odredbi čl. 202. st. 12. ZKP-a stranke su tužitelj i okrivljenik, dok je tužitelj prema st. 5. državni odvjetnik, oštećenik kao tužitelj i privatni tužitelj. Ovakvo zakonsko određenje pojma stranke ne uzima u obzir specifičnosti adhezijskog postupka jer ovlašteni tužitelj u kaznenom postupku nije uvijek ovlašten na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva (državni odvjetnik kao ovlašteni tužitelj za kaznena

18 Zakon o kaznenom postupku, NN br. 10/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02, 143/02., 62/03, 115/06, dalje: ZKP/97.

19 Tomašević, KPP, 2011., str. 105.

djela koja se progone po službenoj dužnosti ne može podnijeti imovinskopravni zahtjev) niti se sve osobe ovlaštene na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva mogu pojaviti kao tužitelji u kaznenom postupku.

3.1.1. Sud nadležan za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu

Za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu nadležan je sud pred kojim se vodi kazneni postupak neovisno o tomu je li taj sud stvarno i mjesno nadležan za odlučivanje u građanskoj stvari u konkretnom slučaju. Sud koji vodi kazneni postupak bit će nadležan za odlučivanje o zahtjevu i u slučajevima u kojima Zakon o parničnom postupku²⁰ predviđa isključivu mjesnu nadležnost koja eliminira opću i svaku drugu mjesnu nadležnost. Ovo, logično, proizlazi iz svrhe vođenja adhezijskog postupka pa se zbog ostvarenja procesne ekonomije, premda ne nužno uvijek, zaobilaze pravila o stvarnoj i mjesnoj nadležnosti. Međutim, čak i u slučajevima kada se stvarna i mjesna nadležnost parničnog suda preklopi s nadležnošću kaznenog suda u konkretnom postupku, ostaje činjenica da će u okviru istog suda različita sudbena tijela (sudac pojedinac, odnosno sudsko vijeće) odlučivati u kaznenim i građanskim stvarima.

3.1.2. Ovlaštenik na podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva

Ovlaštenik na podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku je osoba koja je ovlaštena takav prijedlog ostvarivati u parnici (čl. 154. st. 1. ZKP). Najčešće će to biti žrtva, odnosno oštećenik, ali kako ZKP pravi razliku između ovlaštenika i oštećenika, pri čemu je potonji uži pojam, prijedlog za ostvarenje imovinskopravnog zahtjeva osim oštećenika mogu podnijeti i druge osobe koje su prema pravilima parničnog postupka ovlaštene na podnošenje tužbe, ako tu tužbu nisu već podnijele pred parničnim sudom.

Da bi mogao sudjelovati u adhezijskom postupku, ovlaštenik na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva mora imati stranačku sposobnost koja se određuje prema odredbama ZPP-a.²¹ S obzirom na to da je imovinskopravni zahtjev u adhezijskom postupku ekvivalent tužbenom zahtjevu u parnici, postavlja se pitanje treba li ovlaštenik imati pravni interes za podnošenje zahtjeva. U većini slučajeva zahtjev će biti postavljen kao kondemnatorna tužba kod koje se postojanje pravnog interesa presumira, ali budući da je moguće postaviti i deklaratorni zahtjev ovlaštenik bi u tim slučajevima trebao dokazivati pravni interes. Međutim, nije posve jasno je li u slučaju postavljanja imovinskopravnog zahtjeva potrebno postojanje pravnog

20 Zakon o parničnom postupku, NN, br. 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 123/08, 57/11 (dalje: ZPP).

21 ZPP u glavi četvrtoj propisuje pretpostavke za sudjelovanje stranke u postupku. Stranka u postupku može biti svaka fizička i pravna osoba, a iznimno se može priznati svojstvo stranke i onim oblicima udruživanja koji nemaju stranačku sposobnost (čl. 77. ZPP).

interesa s obzirom na to da ZKP-om nije izričito predviđena mogućnost odbačaja zahtjeva zbog ovog razloga.²²

Budući da vođenje adhezijskog postupka isključuje mogućnost istovremenog ili naknadnog vođenja parničnog postupka o istoj stvari ako je prethodno meritorno odlučeno, prava oštećenika i drugih ovlaštenika na podnošenje zahtjeva propisana odredbama ZKP-a ne bi smjela biti određena u užem opsegu nego što je to propisano odredbama Zakona o parničnom postupku jer bi to predstavljalo povredu Ustavom²³ zajamčenog prava na jednaku pravnu zaštitu. Zakonodavac, međutim, o ovome nije u potpunosti vodio računa jer nije svim osobama ovlaštenima na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva zajamčio jednaka prava u adhezijskom postupku, odnosno nije izjednačio njihov položaj u adhezijskom postupku s položajem tužitelja u parničnom postupku (*vidi infra ad 3.1.2.3.*).

3.1.2.1. Oštećenik

Oštećenik je osoba čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, a sudjeluje u svojstvu oštećenika u kaznenom postupku (čl. 202. st. 11. ZKP-a). U hrvatskom kaznenom procesnom pravu položaj oštećenika tradicionalno je značajno povoljniji negoli u većini poredbenopravnih zakonodavstava.²⁴

Oštećenik se kao sudionik u kaznenom postupku može javiti u više uloga: kao oštećenik koji nije stranka, kao privatni tužitelj, supsidijarni tužitelj, kao podnositelj

22 Tako Kunštek E. u Pavišić, B., Komentar Zakona o kaznenom postupku, Dušević i Kršovnik., Rijeka, 2011., str. 339. (dalje: Kunštek u Pavišić, Komentar ZKP).

23 Ustav Republike Hrvatske, NN, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10.

24 Vidi Tomašević, G.; Pajčić, M., Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 15, broj 2/2008, str. 821. Tako je već Kazneni postupnik iz 1875. godine davao pravo oštećeniku da postavi imovinskopravni zahtjev tijekom kaznenog postupka te je sud u tom smislu bio dužan saslušati oštećenika i učiniti sve što je potrebno da se izvidi i pronađe šteta (čl. 306.). Prvi jugoslavenski kaznenoprocetni zakon, Zakon o sudskom krivičnom postupku iz 1929. godine, u velikoj je mjeri preuzeo rješenja hrvatskog zakona iz 1875. godine. U prvom zakonu u socijalističkoj Jugoslaviji, Zakonu o krivičnom postupku iz 1948. godine, oštećenik je bio bez mogućnosti nadzora nad radom državnog odvjetnika, a imovinskopravni zahtjev mogao je postaviti samo do početka glavne rasprave. Zakonik o krivičnom postupku iz 1953. godine donio je veliko poboljšanje položaja oštećenika. Što se tiče prava u adhezijskom postupku, produljena je mogućnost postavljanja imovinskopravnog zahtjeva sve do završetka glavne rasprave te su prvi put predviđene mjere osiguranja imovinskopravnog zahtjeva. Oštećenik koji nije stranka mnoga je procesna prava aktivnog sudjelovanja u postupku kojima pomaže ostvarivanju ciljeva kaznenog progona prvi put dobio Novelom Zakonika o krivičnom postupku iz 1967. godine: pravo razgledati spise istrage, u istrazi predložiti izvođenje određene istražne radnje, pravo nazočnosti očevidu i ispitivanju vještaka u prethodnom postupku. Na glavnoj raspravi oštećenik je dobio pravo predlaganja da se izvide nove činjenice i novi dokazi. Daljnje poboljšanje položaja oštećenika, i oštećenika koji je stranka u kaznenom postupku i oštećenika u užem smislu, nastupilo je stupanjem na snagu Zakona o krivičnom postupku 1977. godine.

prijedloga za kazneni progon te podnositelj imovinskopravnog zahtjeva.²⁵ Kada nastupa u svojstvu ovlaštenog tužitelja oštećenik ima ista prava koja ima i državni odvjetnik, osim onih koja državnom odvjetniku pripadaju kao državnom tijelu. Međutim, i kada nije stranka u postupku oštećenik ima prava kojima pomaže kaznenom progonu, odnosno kojima ostvaruje zaštitu svojih interesa u kaznenom postupku. Jedno od takvih prava propisanih čl. 47. ZKP -a pravo je na podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva te predlaganja privremenih mjera njegova osiguranja. Ovo pravo oštećenik ima neovisno o tomu u kojem svojstvu sudjeluje u kaznenom postupku. Ovlaštenja koja oštećenik ima u adhezijskom postupku po svom sadržaju odgovaraju pravnom položaju stranke. Osim što je ovlašten podnijeti imovinskopravni zahtjev, može upozoriti na činjenice i predlagati dokaze, postavljati pitanja okrivljeniku, svjedocima, vještacima, davati druge izjave i stavljati prijedloge, iznijeti završni govor te obrazložiti imovinskopravni zahtjev i upozoriti na dokaze o krivnji optuženika. Novina u odnosu na ZKP/97 je pravo podnošenja žalbe na odluku o imovinskopravnom zahtjevu, čime se jača njegov pravni položaj u adhezijskom postupku i približava onom u parnici.

3.1.2.2. *Žrtva*

Novi ZKP uvodi u kazneni postupak žrtvu kaznenog djela kao novog i posebnog procesnog sudionika, usko povezanog s institutom oštećenika. Žrtva kaznenog djela prema čl. 202. st. 10. ZKP-a je osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda. Iz ZKP-om određenih pojmova žrtve te oštećenika proizlazi da se ne radi o pojmovima kod kojih bi jedan bio širi od drugog na način da bi ga sadržavao, tj. da bi u opseg sadržaja jednog pojma u potpunosti ulazio cijeli sadržaj drugog pojma već se radi o pojmovima čiji je opseg dijelom zajednički.²⁶ Naime, zakonska definicija žrtve obuhvaća samo neposrednu žrtvu, dok pojam oštećenika obuhvaća neposrednu i posrednu žrtvu kada te osobe sudjeluju u kaznenom postupku u svojstvu oštećenika. Ovi se pojmovi, dakle, preklapaju u dijelu u kojem žrtva kao oštećenik sudjeluje u kaznenom postupku.

Sukladno čl. 43. ZKP-a žrtva ima pravo sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik pa joj, ako se prijavi u postupku kao oštećenik, pripadaju i sva prava koja ZKP jamči oštećeniku, između ostalog i pravo podnošenja imovinskopravnog zahtjeva.²⁷ Budući da žrtva kaznenog djela može naknadu materijalne i nematerijalne štete prouzročene kaznenim djelom, osim u adhezijskom postupku, ostvarivati iz sredstava posebnog državnog fonda, a u skladu s odredbama Zakona o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela,²⁸ dužna je u prijedlogu za ostvarivanje

²⁵ *Ibid.* str. 832.

²⁶ *Ibid.* str. 839.

²⁷ Stoga, kada govorimo o oštećeniku kao podnositelju prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva, podrazumijevamo i žrtvu koja je time što je odlučila sudjelovati u postupku, postala oštećenik u smislu odredbe čl. 202. st. 11. ZKP-a.

²⁸ Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela NN br. 80/2008, dalje: ZNNŽ.

imovinskopravnog zahtjeva navesti je li već ostvarila naknadu ili podnijela zahtjev za ostvarivanje naknade iz posebnog državnog fonda (čl. 154. st. 2. ZKP-a).²⁹

3.1.2.3. Ostali ovlaštenici na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva

ZKP ne vezuje pravo na postavljanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku samo uz osobu oštećenog, već ga priznaje svakoj ovlaštenoj osobi, odnosno svakome tko je ovlašten takav zahtjev ostvarivati u parnici. To su, osim oštećenika, osobe na koje je, sukladno propisima građanskog prava, prešla tražbina oštećenika nastala počinjenim kaznenim djelom. Može se raditi o univerzalnoj ili singularnoj sukcesiji, a mogućnost prenošenja prava traženja naknade štete za oštećenog na drugu osobu ovisi o odredbama građanskog prava. Ako je imovinskopravni zahtjev nakon stavljenog prijedloga, a prije završetka dokaznog postupka prešao po pravilima imovinskog prava na drugu osobu, pozvat će se ta osoba da se očituje ostaje li pri prijedlogu. Ako se uredno pozvani ne odazove smatrat će se da je odustao od stavljenog prijedloga (čl. 156. ZKP-a).³⁰

Premda ove osobe imaju pravo podnijeti imovinskopravni zahtjev u kaznenom postupku, zakonodavac je propustio osigurati im i ostala procesna prava kojima bi to pravo mogli uspješno ostvariti čime je povrijeđeno ustavno pravo na jednaku pravnu zaštitu. Naime, ovi ovlaštenici za razliku od oštećenika nemaju pravo upozoravati na činjenice, predlagati dokaze, prisustvovati raspravi, iznijeti završni govor niti podnijeti žalbu na odluku o imovinskopravnom zahtjevu, pa je njihov položaj u adhezijskom postupku znatno nepovoljniji nego što bi bio da ostvaruju svoj zahtjev u parničnom postupku. Stoga je nužna izmjena ZKP-a u smislu uklanjanja ovog nedostatka.

29 Naime, Republika Hrvatska, ako isplati naknadu temeljem ZNNŽ, ima pravo regresa od žrtve koja je prethodno ostvarila naknadu štete od štetnika. Potrebno je, međutim, upozoriti na činjenicu da ZKP i ZNNŽ ne definiraju jednako pojam žrtve. ZNNŽ određuje ovaj pojam šire u dijelu u kojem obuhvaća i posrednu i neposrednu žrtvu koje imaju pravo na naknadu štete iz posebnih fondova, ali s druge strane ograničava pravo na naknadu samo na žrtve kaznenih djela nasilja. S obzirom na to da definicija žrtve kako je određuje ZKP obuhvaća samo neposrednu žrtvu to bi značilo da širi krug osoba od žrtve određene odredbama ZKP-a ima pravo na naknadu štete iz posebnih fondova, pa bi se obveza iz čl. 154. ZKP-a trebala odnositi i na oštećenika jer taj pojam obuhvaća sve osobe koje po ZNNŽ imaju pravo naknade, a sudjeluju u kaznenom postupku.

30 Ovakvo rješenje bi se moglo kritizirati jer pravnom sljedniku oštećenika treba omogućiti stupanje u postupak sve do njegovog pravomoćnog okončanja jer se inače dovodi u pitanje uopće mogućnost dosuđivanja imovinskopravnog zahtjeva. Tako Kunštek u Pavišić, Komentar ZKP str. 346. Ova odredba bi se, međutim, trebala tumačiti na način da se od osobe na koju je prešao zahtjev nakon završetka dokaznog postupka ne treba tražiti očitovanje o tome ostaje li pri zahtjevu zbog toga što ni sam podnositelj zahtjeva nema pravo odustati od prijedloga protekom ovog roka pa kako sukcesor stupa u pravnu poziciju podnositelja, ne može ostvarivati više prava od oštećenika. Dakle, sud bi u ovom slučaju trebao odlučiti o imovinskopravnom zahtjevu jednako kao što bi odlučio da do sukcesije nije došlo.

3.1.3. Okrivljenik

Imovinskopravni zahtjev u adhezijskom postupku može se postaviti samo prema okrivljeniku. ZKP nije predvidio mogućnost sudjelovanja u kaznenom postupku treće osobe, građanskopravno odgovorne za štetu koju je prouzrokovao okrivljenik, ni u kojem svojstvu pa se prema takvoj osobi ne može podnijeti ni imovinskopravni zahtjev, odnosno ona ne može biti stranka adhezijskog postupka.³¹ Nesporno je da bi sudjelovanje treće osobe bilo svrhovito s aspekta ostvarivanja načela efikasnosti i ekonomičnosti te zaštite prava oštećenika,³² međutim postavlja se pitanje je li takvo rješenje u skladu s ostvarenjem ciljeva kaznenog postupka. Ne možemo se u potpunosti složiti sa stajalištima da bi sudjelovanje trećih osoba opteretilo kazneni postupak i izmijenilo mu karakter³³ jer sud ima ovlast odbiti odlučivati o imovinskopravnom zahtjevu oštećenika pa ako procjeni da bi utvrđivanje odgovornosti treće osobe opteretilo kazneni postupak, oštećenika će uputiti na parnicu. Naravno, ostaje pitanje u kojoj bi mjeri kazneni sudovi raspravljali o odgovornosti treće osobe za imovinskopravni zahtjev, kada se i sada rijetko odlučuju na vođenje adhezijskog postupka i dosuđivanje imovinskopravnog zahtjeva protiv okrivljenika koji je proglašen krivim u postupku.

3.2. Predmet adhezijskog postupka

Najvažnija novost u pogledu predmeta adhezijskog postupka koju je donio ZKP iz 2008. je proširenje mogućnosti podnošenja imovinskopravnog zahtjeva na svaki zahtjev koji se može postaviti u parnici (čl. 154. st. 1. ZKP-a) čime je izjednačeno podnošenje imovinskopravnog zahtjeva s podizanjem građanske tužbe.³⁴ Imovinskopravni zahtjev se tako *ratione materiae* približava koncepciji *actio civilis*.³⁵, ³⁶ Na taj način se ujedno općenito pridonosi poboljšanju položaja

31 Uspoređujući ovakvo rješenje s rješenjima europskih država uočava se da zakonodavstva koja omogućuju aktivnu ulogu oštećenika u postupku, kao što je Francuska, a i Italija, predviđaju sudjelovanje osobe odgovorne po građanskom pravu, dok je naše rješenje na tragu njemačkoga koje dosuđivanje imovinskopravnog zahtjeva dopušta samo u odnosu na okrivljenika (vidi *infra ad* 4.2.).

32 Vidi Kunštek u Pavišić, Komentar ZKP, str. 335.

33 Vidi Vasiljević, T., Grubač, M.: Komentar Zakona o krivičnom postupku, Savremena administracija, Beograd, 1982., str. 189. (dalje: Vasiljević-Grubač, Komentar ZKP).

34 Ovo je rješenje znatno kvalitetnije od onoga koje je bilo sadržano u tekstu ZKP/1997 prema kojem se zahtjev mogao odnositi na "naknadu štete, povrat stvari i poništaj određenog pravnog posla" čime su bili isključeni svi deklaratorni zahtjevi što je za posljedicu moglo imati situaciju po kojoj se mogao tražiti poništaj nekog pravnog posla, a da se ne može tražiti utvrđenje njegove ništetnosti.

35 *Op. cit.* Kunštek u Pavišić, Komentar ZKP, str. 333.

36 *Loc. cit.* Imovinskopravni zahtjev bi se mogao postaviti i na način da se u njemu istakne više zahtjeva, pa čak i da se oni eventualno kumuliraju (v. čl. 188. ZPP-a). Isto vrijedi i za suparničarstvo ako je u pitanju više okrivljenika (v. čl. 196. i 197. ZPP-a). U svezi s ovime bi mogle nastati izvjesne dvojbe, budući da sud u kaznenom postupku nije ovlašten odbiti imovinskopravni zahtjev. Tako ako bi ovaj smatrao da treba usvojiti onaj zahtjev koji je eventualno kumuliran, trebao bi u pogledu onoga za kojeg "smatra da nije osnovan" uputiti oštećenika u parnicu, premda je to besmisleno.

žrtve kao oštećenika u postupku,³⁷ a u skladu s nastojanjima iz preporuka R(85)11³⁸ o položaju žrtve u području kaznenog prava (posebno toč. 9. alineja 2.) i R(87)21³⁹ o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije.

Premda je mogućnost podnošenja imovinskopravnog zahtjeva znatno proširena ovdje ćemo se osvrnuti na one koji su najčešći u praksi:

1) **Naknada štete**

Izvršenje kaznenog djela u svakom slučaju rezultira društveno štetnim posljedicama. Kazneno djelo je štetno po sebi, jer predstavlja povredu ili ugrožavanje pravnog poretka. Međutim, osim posljedice koja je u zakonu predviđena kao kazneno djelo, istom ljudskom radnjom može biti prouzročena i šteta u smislu građanskog prava. Šteta čija se naknada traži u adhezijskom postupku mora potjecati neposredno iz kaznenog djela, kao odnosa uzroka i posljedice i mora se zasnivati na pravnom interesu zaštićenom zakonom.⁴⁰

Zakon o obveznim odnosima⁴¹ razlikuje imovinsku i neimovinsku štetu.⁴² Bitna razlika između definicija štete po ZOO 1978. i ZOO-u odnosi se na neimovinsku štetu. Prema staroj definiciji neimovinska se šteta sastoji u pretrpljenim fizičkim i psihičkim bolima te strahu, a nova u povredi prava osobnosti. Izmijenjen je i naziv nematerijalna u neimovinska šteta. Prema toj koncepciji, neimovinsku štetu čini već sama povreda prava osobnosti. Za odlučivanje o naknadi neimovinske štete u adhezijskom postupku značajna je činjenica da je jednom štetnom radnjom moguće istodobno povrijediti više prava osobnosti tako da se ista fizička ili duševna bol ili strah može vrednovati za svaki oblik neimovinske štete. Ovdje je nužno izbjeći kumulaciju, odnosno da se ista fizička ili duševna bol ili strah koristi kao kvalifikatorna okolnost za povredu dvaju ili više prava osobnosti. U adhezijskom

37 Vidi obrazloženje Prijedloga Zakona o kaznenom postupku, Ministarstvo pravosuđa, Zagreb, lipanj, 2008., str. 211-212.

38 Preporuka R(85)11 načelno upućuje da se prema žrtvi postupi s razumijevanjem, konstruktivno i zaštitnički. Ako se o kaznenom progonu odlučuje prema načelu oportuniteta, trebalo bi prethodno zahtijevati izjašnjenje žrtve, a uz to da žrtva ima mogućnost pobijanja odluke o obustavi kaznenog progona. Posebno se postavljaju uvjeti za ispitivanje žrtve tijekom istrage (točka 8.) i rasprave (točka 9.), zaštite privatnog života (točka 15.) i posebne zaštite (točka 16.). Zatim se predviđa informiranje žrtve o njenim pravima i mogućnostima dobivanja pomoći, sudjelovanja u svojstvu oštećenika, a posebno pravo biti obaviještena o okončanju istrage.

39 Preporuka R(87)21 odnosi se na pomoć žrtvama i sprječavanje viktimizacije, a opsežna Preporuka (06)8, općenito na pomoć žrtvama kaznenih djela. Smjernice iz navedene konvencije i preporuka razrađene su u novim odredbama Nacrta o žrtvi (čl. 43. do 46. i dr.).

40 Više Majstorović, D., Naknada neimovinske štete u adhezijskom postupku, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 13, 2006., str. 461.

41 Zakon o obveznim odnosima, NN br. 35/05, 41/08.

42 Zakon o obveznim odnosima iz 1978. (čl. 155.) definirao je štetu kao umanjenje nečije imovine (obična šteta) i sprječavanje njezina povećanja (izmakla korist), a i nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha (nematerijalna šteta). Zakon o obveznim odnosima izmijenio je definiciju štete i u čl. 1046. propisao da je šteta umanjenje nečije imovine (obična šteta), sprječavanje njezina povećanja (izmakla korist) i povreda prava osobnosti (neimovinska šteta).

postupku u takvom će se slučaju trebati dosljedno koristiti jednim od temeljnih načela kaznenog prava, odnosno zabranom dvostrukog vrednovanja kvalifikatornih okolnosti.⁴³

Naknada štete je uz naturalnu restituciju i satisfakciju jedan od oblika popravljivanja štete koji se sastoji u novčanom ekvivalentu. Pod visinom naknade štete podrazumijeva se vrijednost štete izražena u novcu prema određenim cijenama (redovna, izvanredna, afekcijska).⁴⁴

Podnošenje imovinskopravnog zahtjeva za naknadu štete u kaznenom postupku izjednačuje se s redovitim podnošenjem parnične tužbe pa se time prekida zastara. Ako se donese presuda kojom se optužba odbija ili rješenjem obustavi postupak (npr. zbog zastare ili odustanka tužitelja izvan glavne rasprave), oštećeni se upućuje na parnicu radi ostvarivanja svog imovinskopravnog zahtjeva. Tada dolazi do “*uvjetnog prekida*” zastare potraživanja ako oštećeni podnese redovitu parničnu tužbu u roku od tri mjeseca od pravomoćnosti presude ili rješenja (čl. 243. ZOO).^{45,46}

2) Povrat stvari⁴⁷

Sud naređuje povrat stvari ako utvrdi da stvar pripada oštećenom po nekoj pravnoj osnovi. Bitno je naglasiti da o povratu možemo govoriti samo ako se

43 Tako Majstorović, D., str. 461.

44 Pravilo je da se visina štete utvrđuje redovitom, tržišnom cijenom, neovisno o vrsti i stupnju krivnje štetnika. No, to ne isključuje potrebu da se visina odredi i s pomoću izvanredne cijene kako bi se u određenom slučaju udovoljilo načelu potpune naknade. *Op. cit.* Klarić, P., Vedriš, M., *Građansko pravo*, 11. izmijenjeno i dopunjeno izd., Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 633.

45 Tako Vizner, B., *Građansko pravo u teoriji i praksi*, knjiga prva, Osijek, 1966., str. 316-317.

46 Ako je pak okrivljenik pravomoćnom kaznenom presudom oslobođen od optužbe jer nije dokazano da je učinio predmetno kazneno djelo ili se u njegovu ponašanju ne stječu bitna obilježja kaznenog djela za koje je optužen, onda će sud oštećenika uputiti na parnicu koju može pokrenuti jedino ako mu nije protekao rok zastare za podizanje iste, i to tri godine od saznanja za štetu i štetnika. Smatrat će se da je zastarijevanje prekinuto podnošenjem imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku ako oštećeni podigne tužbu u parničnom postupku u roku od tri mjeseca od dana kada je odlukom kaznenog suda upućen da svoje potraživanje ostvaruje u parnici. Rok teče od dana dostave pravomoćne presude ili rješenja u kojem se oštećenik upućuje u parnicu te se pritom može raditi i o prvostupanjskoj odluci na koju nije uložena žalba. Ako bi pravomoćna presuda bila ukinuta po izvanrednim pravnim lijekovima, došlo bi do prekida zastarijevanja potraživanja za naknadu štete do nove pravomoćne odluke u kaznenom postupku. U skladu s čl. 231. ZOO-a kada je šteta prouzročena kaznenim djelom, a za kazneni progon je predviđen dulji rok zastare, zahtjev za naknadu štete prema odgovornoj osobi zastarijeva kad istekne vrijeme određeno za zastaru kaznenog progona. Riječ je o apsolutnoj zastari kaznenog progona ako je isti pokrenut, odnosno o relativnoj zastari ako kazneni postupak nije pokrenut. Sam prekid zastarijevanja kaznenog progona povlači za sobom i prekid zastarijevanja zahtjeva za naknadu štete, što vrijedi i za zastoj zastarijevanja (čl. 231. st. 2. i 3. ZOO).

47 Od zahtjeva za povrat stvari treba razlikovati širi zahtjev za povrat u prijašnje stanje koji obuhvaća svako uspostavljanje materijalnog stanja koje je postojalo prije izvršenja kaznenog djela i prestanak stanja stvorenog kaznenim djelom (npr. kod kaznenog djela samovlasti). ZKP ne predviđa mogućnost postavljanja ovakvog imovinskopravnog zahtjeva, ali Zakon o obveznim odnosima poznaje naknadu materijalne štete uspostavom ranijeg stanja. Vidi Vasiljević, Sistem...str. 199.

stvar još nalazi *in specis*, i ako po nekoj punovažnoj pravnoj osnovi nije dospjela u ruke treće osobe, kada bi se od okrivljenika mogla tražiti samo naknada štete. Zahtjev za povrat stvari može postaviti svaka osoba koja smatra da joj stvar pripada, prema tomu i više osoba u odnosu na istu stvar, tako način da isključuju jedan drugog. Sud u kaznenom postupku raspravlja imovinski zahtjev između okrivljenika i osobe ovlaštene na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva. Spor o predmetu između oštećenog i treće osobe ili spor između više oštećenih raspravlja se uvijek putem parnice. U tom slučaju kazneni sud može samo narediti čuvanje stvari kao privremenu mjeru osiguranja. Imovinskopravnim zahtjevom ne može se tražiti povrat stvari koju je okrivljenik nabavio novcem pribavljenim kaznenim djelom izvršenim prema oštećenom, tj. povrat stvari koja nije pripadala oštećenom, ali okrivljenik može pristati da se oštećenom preda kao obeštećenje stvar koju je pribavio protupravno prisvojenim novcem ili da mu se preda novac dobiven prodajom protupravno prisvojene stvari koji se našao kod njega.

Odvojeno od kaznenog rješavanja imovinskopravnog zahtjeva o povratu stvari presudom na kraju postupka, postoji i mogućnost predaje stvari oštećenom tijekom postupka, koja ima drugi pravni značaj (čl. 161. ZKP). U mnogim slučajevima bi bilo nepravično i štetno za oštećenog, ako bi se s povratom stvari čekalo do pravomoćnosti presude. Okrivljenik može pristati da se ove stvari vrate oštećeniku i tada imovinskopravni spor postaje bespredmetan. Okrivljenik može odbiti taj pristanak, i u tom slučaju stvari koje nesumnjivo pripadaju oštećenom, a ne služe kao dokaz, predat će mu se i prije završetka postupka. Ovakva predaja stvari oštećenom nema karakter konačnog rješavanja spornog pitanja kome stvar pripada, koji ima povrat stvari po pravomoćnoj presudi ili po pristanku okrivljenika.⁴⁸

3) Poništaj određenoga pravnog posla⁴⁹

U kaznenom postupku može biti poništen onaj pravni posao koji je neposredno nastao uslijed izvršenja kaznenog djela.⁵⁰ Ako se imovinskopravni zahtjev odnosi na poništaj određenoga pravnog posla, a sud nađe da je zahtjev osnovan, izreći će u presudi potpun ili djelomičan poništaj tog pravnog posla. U slučaju poništaja pravnog posla sud utvrđuje i pravne posljedice poništaja, tj. nalaže činidbe i radnje koje nastupaju kao posljedica poništaja, ali pri tom ne može dirati u prava trećih osoba jer te osobe ne sudjeluju ni u kaznenom ni u pridruženom postupku, stoga

48 Predaja stvari tu se vrši rješenjem suda koje je privremene naravi. Pitanje je li stvar konačno treba pripasti oštećenom nije riješeno. Sud se nije upuštao u meritorno ispitivanje osnova po kojoj stvar pripada oštećenom. Pri donošenju presude kojom se optuženi oglašava krivim, naređuje se konačna predaja stvari oštećenom ili se oštećeni upućuje na parnicu. Ako do takve presude ne dođe, okrivljeni usprkos donesenom rješenju može u parnici tražiti da mu se stvar vrati bilo kao vlasniku ili na osnovi nekoga drugog pravnog temelja. U tom slučaju stvar ostaje kod oštećenog do okončanja kaznene stvari, odnosno građanskog spora.

49 Ne bilo kojeg pravnog posla već isključivo imovinskopravnog. Dakle, ne bi se, primjerice, mogao tražiti poništaj braka.

50 Primjerice pravni posao sklopljen prijevarom, iznudom, i slično, ali ne i pravni posao okrivljenog u svezi s prikrivanjem imovine radi osujećenja kaznenog izvršenja, pravni poslovi koje je okrivljeni poduzeo s novcem pribavljenim kaznenim djelom i slično.

nemaju ni mogućnosti ulaganja žalbe na presudu. Poništaj pravnog posla u odnosu na treće osobe i određivanje pravnih posljedica u odnosu na njih, može se postići samo u parnici koja bi se vodila protiv njih.

3.3. Postupak povodom imovinskopravnog zahtjeva

3.3.1. Pretpostavke za odlučivanje

Da bi se o imovinskopravnom zahtjevu moglo raspravljati u kaznenom postupku kumulativno se moraju ispuniti dvije temeljne pretpostavke: a) mora postojati prijedlog ovlaštene osobe za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva kao pozitivna pretpostavka i b) raspravljanjem o imovinskopravnom zahtjevu ne smije se znatno odugovlačiti kazneni postupak kao negativna pretpostavka.

a) Pozitivna pretpostavka

Raspravljanje o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku, s obzirom na građanskopravnu prirodu adhezijskog postupka, ovisi isključivo o dispoziciji stranaka, odnosno ovlaštenika na podnošenje zahtjeva, pa iako se vodi u okviru kaznenog postupka sud nije ovlašten odlučivati o zahtjevu po službenoj dužnosti.⁵¹ Osim toga ni državni odvjetnik kao nositelj funkcije kaznenog progona za kaznena djela koja se progone po službenoj dužnosti nije ovlašten podnijeti prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva budući da se ovaj postupak ne pokreće i ne vodi u javnom interesu već u privatnom interesu oštećenika.

Osim što sam odlučuje hoće li i kada postaviti zahtjev (tijekom kaznenog postupka ili odvojeno, u parnici), ovlaštenik je slobodan odustati od već podnesenog zahtjeva sve do završetka dokaznog postupka pred prvostupanjskim sudom i ostvarivati ga u parnici, ali u tom slučaju ne može prijedlog ponovno postavljati u kaznenom postupku već samo u parnici.⁵² Suprotno, oštećenik može sve do završetka rasprave u parničnom postupku odustati od tužbe i ostvarivati imovinskopravni zahtjev u kaznenom postupku, a ako u kaznenom postupku bude upućen u parnicu, opet može podići građansku tužbu.

51 Za razliku od adhezijskog postupka, postupak za oduzimanje imovinske koristi koji je po svom predmetu sličan adhezijskom postupku, sve do donošenja Zakona o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem (NN 145/10), odnosno posljednjih izmjena ZKP-a iz 2011., vodio se po službenoj dužnosti, a sada po prijedlogu tužitelja. Ako je oštećenik postavio imovinskopravni zahtjev koji, s obzirom na svoju osnovu, isključuje oduzimanje imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom, ta korist utvrđivat će se samo u onom dijelu koji nije obuhvaćen imovinskopravnim zahtjevom (čl. 557. st. 3. ZKP). Oštećenik koji najkasnije u roku od tri mjeseca od dana utvrđenja pravomoćnosti odluke o oduzimanju imovinske koristi pokrene parnični postupak radi ostvarenja svojih prava, može se namiriti iz oduzete imovinske koristi u roku od tri mjeseca od dana pravomoćnosti odluke o njegovom pravu (čl. 42. Kaznenog zakona, NN, br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 105/04, 84/05, 71/06, 110/0, 152/08, 57/11, dalje: KZ).

52 U parničnom postupku tužitelj može odustati od tužbe, odnosno povući je sve dok se tuženi ne upusti u raspravljanje, a nakon toga, uz pristanak tuženika, do završetka glavne rasprave (čl. 193. ZPP).

Vođenje adhezijskog postupka ograničeno je pravilima o litispendenciji tako da se, dok parnica teče, ne može voditi adhezijski postupak o istom zahtjevu i obratno. Ograničeno je i pravilima o pravomoćnosti tako da se o zahtjevu o kojem je odlučeno u adhezijskom postupku ne može ponovno meritorno raspravljati i odlučivati.⁵³ Ako je raspravljanje o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku u tijeku, parnični sud će odbaciti podnesenu tužbu.

Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku može se podnijeti tijelu kojem se podnosi kaznena prijava⁵⁴ ili sudu koji vodi postupak najkasnije do završetka dokaznog postupka pred prvostupanjskim sudom (čl. 155. ZKP-a). Novi ZKP skraćuje rok u kojem ovlaštenik može podnijeti zahtjev u odnosu na ZKP/97 prema kojem se prijedlog mogao podnijeti sve do zaključenja glavne rasprave, dakle i nakon završetka dokaznog postupka. Ovim skraćivanjem roka za podnošenje prijedloga ograničavaju se prava oštećenika jer se onemogućuje odlučivanje o zahtjevu u slučajevima kada bi sud mogao na temelju prethodno izvedenih dokaza oštećeniku dosuditi imovinskopravni zahtjev, premda je podnesen nakon dovršenog dokaznog postupka. Međutim, s pozicije prava okrivljenika aktualno rješenje je pravilnije jer se u stadiju iznošenja završnih govora stranaka okrivljeniku ne mogu osigurati oni procesni instrumenti s kojima bi mogao raspravljati o imovinskopravnom zahtjevu,⁵⁵ odnosno okrivljenik ne bi imao mogućnost iznošenja dokaza i suprotstavljanja navodima suprotne stranke.

Ako ovlaštena osoba nije stavila prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku do podizanja optužbe, izvijestit će se u skladu s procesnim načelom pomoći neukoј stranci, izraženom u čl. 15. ZKP-a da taj prijedlog može staviti do završetka dokaznog postupka. O ovom pravu ovlaštenu osobu može izvijestiti policija ili državno odvjetništvo budući da sud u ovoj fazi prethodnog postupka još ne sudjeluje.

Prijedlog za ostvarenje imovinskopravnog zahtjeva ne može se postaviti tek u žalbi ili izvanrednom pravnom lijeku. No, ako je došlo do ukidanja presude i vraćanja predmeta na ponovno suđenje, ovlaštena osoba će moći u ponovljenom postupku (opet do završetka dokaznog postupka) postaviti zahtjev premda ranije nije postavljen.

Što se tiče sadržaja zahtjeva ovlaštenik je dužan u prijedlogu određeno naznačiti svoj prijedlog i podnijeti dokaze. Označenje zahtjeva je potrebno jer zahtjev zamjenjuje tužbu u parničnom postupku, a sud se pri odlučivanju kreće u granicama postavljenog zahtjeva.⁵⁶

53 Tako Žuvela, M., Parnični postupak i krivični postupak, Naša zakonitost, 9-10/1989., str. 1192.

54 Kaznena prijava se podnosi nadležnom državnom odvjetniku, a može se podnijeti i policiji, sudu ili nenadležnom državnom odvjetniku koji će je onda proslijediti nadležnome (čl. 205. ZKP-a).

55 Tako Kunštek u Pavišić, Komentar ZKP, str. 341.

56 Vidi Vasiljević, Sistem..., str. 211.

b) Negativna pretpostavka

Sud će raspravljati o imovinskopravnom zahtjevu na prijedlog ovlaštenih osoba samo ako se time ne bi znatno odugovlačio postupak. Ova pretpostavka za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu proizlazi iz svrhe kaznenog postupka koja zahtijeva ekspeditivno vođenje postupka. Ako vođenje adhezijskog postupka negativno utječe na ostvarenje te svrhe, sud neće odlučivati o zahtjevu nego će oštećenika uputiti u parnicu. Međutim činjenica da su ciljevi kaznenog postupka pretpostavljeni subjektivnim građanskim pravima oštećenika u kaznenom postupku, ne predstavlja povredu tih prava s obzirom na to da oštećeniku može ostvarivati svoja prava u parnici.

Kada je riječ o načinu na koji zakonodavac u čl. 153. st. 1. postavlja ovaj uvjet, treba naglasiti da ZKP ne daje odgovor na pitanje kada bi se raspravljanjem o zahtjevu *znatno odugovlačio postupak*, već je to stvar sudske ocjene u svakom konkretnom slučaju.^{57,58} Ova pretpostavka nije određena precizno kako bi se omogućilo oštećeniku da u svakom slučaju kada je to moguće ostvari svoj zahtjev u okviru kaznenog postupka. Time se sudovima ostavlja mogućnost da pod izlikom odugovlačenja kaznenog postupka upute oštećenika u parnicu i u slučajevima kada vođenje adhezijskog postupka ne bi naštetilo ostvarenju ciljeva kaznenog postupka. Važno je naglasiti da nije svako odugovlačenje postupka razlog za upućivanje oštećenika na parnicu, već se mora raditi o odugovlačenju u znatnoj mjeri.⁵⁹ Pozivanjem na odugovlačenje kaznenog postupka, kazneni sudovi u pravilu ne rješavaju imovinskopravni zahtjev tako da položaj oštećenika u sudskoj praksi nije ni približno tako povoljan kao što to proizlazi iz odredbi ZKP-a.⁶⁰

57 Tako Kaleb, Z., Odluka o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku (adhezijski postupak), Hrvatska pravna revija, br. 7-8, 2008., str. 107.

58 Primjerice ako se utvrdi potreba za provođenjem, npr. financijskog vještačenja radi utvrđenja visine štete, a isto nije bitno za utvrđivanje obilježja samog kaznenog djela. Također ti troškovi vještačenja bili bi u kaznenom postupku plaćeni iz proračunskih sredstava, dok bi ih u parničnom postupku morao predujmiti sam oštećeni (tužitelj).

59 Sud, dakle, ne bi smio odbiti odlučivati o zahtjevu, odnosno uputiti oštećenika u parnicu samo zbog toga što bi odlučivanje zahtjevalo izvođenje dodatnih dokaza koji se inače ne bi izvodili, već samo ako bi to dovelo do nerazmjernog produljenja trajanja postupka u odnosu na ciljeve koji se tim postupkom žele ostvariti.

60 Sudska praksa, dakle, upućuje na suprotno od htijenja zakonodavca, jer se u velikom broju postupaka imovinskopravni zahtjev ne dosuđuje u pretežnom dijelu zbog toga što se radi o neimovinskoj šteti, a otvara se mogućnost sporijeg okončanja kaznenog postupka kod imovinske štete zbog utvrđivanja njene visine po zahtjevu oštećenika kada se, primjerice, mora utvrđivati opravdanost visine kamata i slično. Zbog toga su česti slučajevi da jedan dio imovinskopravnog zahtjeva oštećenika bude dosuđen, a da oštećenik u preostalom dijelu zahtjeva bude upućen na parnicu, što rezultira ne samo jednom nego dvjema vrstama postupka u istom predmetu i svakako ne ide u prilog oštećeniku i efikasnosti postupka. Tako Grubić Radaković, L., Procesni položaj oštećenika u redovnom kaznenom postupku, Aktualnosti hrvatskog kaznenog zakonodavstva, 2006., str. 65-66.

3.3.2. Specifičnosti tijeka adhezijskog postupka

Imovinskopravni zahtjev se može u procesnom smislu izjednačiti s tužbom u parničnom postupku pa će podnošenje zahtjeva imati procesne posljedice podnošenja tužbe.⁶¹ Međutim, iako se radi o pridruženoj građanskoj parnici, adhezijski postupak se vodi prema odredbama ZKP-a te važe sva pravila ZKP-a o izvođenju i ocjeni dokaza. Tijelo koje vodi postupak ispitat će okrivljenika o činjenicama nevedenim u prijedlogu te ispitati okolnosti koje su važne za utvrđivanje imovinskopravnog zahtjeva (čl. 157. ZKP-a.). Ovom odredbom su bitno smanjene inkvizitorne dužnosti suda u odnosu na ZKP/97 prema kojem je sud i prije postavljanja prijedloga bio dužan prikupiti dokaze i izvidjeti što je potrebno za odlučivanje o zahtjevu.⁶² Iako će sud oštećenika ispitati samo o činjenicama navedenim u prijedlogu, oštećenik može, sukladno odredbi čl. 52. ZKP-a koja uređuje njegova opća prava u postupku, upozoriti na sve druge činjenice te predlagati sve dokaze važne za utvrđivanje njegovog imovinskopravnog zahtjeva. Oštećenik osobno ili njegov opunomoćenik mogu u svom završnom govoru obrazložiti imovinskopravni zahtjev i upozoriti na dokaze o krivnji optuženika, pod uvjetom da su prije završetka dokaznog postupka podnijeli zahtjev.⁶³

3.3.3. Privremene mjere osiguranja imovinskopravnog zahtjeva

Na prijedlog ovlaštene osobe mogu se u kaznenom postupku prema odredbama koje vrijede za ovršni postupak⁶⁴ odrediti privremene mjere osiguranja imovinskopravnog zahtjeva nastalog zbog počinjenog kaznenog djela. I u odnosu na određivanje mjera osiguranja tražbine u kaznenom postupku primjenjuje se načelo dispozitivnosti pa se ove mjere nikad neće moći odrediti po službenoj dužnosti.⁶⁵ O prijedlogu za određivanje privremenih mjera odlučuje sud: u istrazi rješenje donosi sudac istrage, nakon podignute optužnice optužno vijeće, a na raspravi sud koji vodi raspravu. Žalba na rješenje o privremenoj mjeri ne zadržava njegovo

61 Tako Kunštek u Pavišić, Komentar ZKP, str. 354.

62 *Ibid.*, str. 347.

63 Važno je još jednom spomenuti, kao značajan nedostatak, da odredbe ZKP-a o pravima oštećenika u adhezijskom postupku ne obuhvaćaju sve osobe koje su ovlaštene na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva.

64 Ovršni zakon NN br. 139/10 sadrži odredbe o privremenim mjerama u čl. 313. – 320.

65 U tom smislu presuđeno: „...U predmetnom slučaju slučaju istražni sudac nije bio ovlašten odrediti privremenu mjeru po službenj dužnosti, a niti na prijedlog državnog odvjetnika dok je postupanje po službenoj dužnosti moguće kad dolazi u obzir oduzimanje imovinske koristi (čl. 467. st. 1. ZKP). Nadalje, budući da se privremena mjera u kaznenom postupku postupku u smislu odredbe čl. 136. st. 1. ZKP određuje prema odredbama koje vrijede za ovršni postupak, tada prijedlog u smislu odredbe čl. 193. OZ (za novčana potraživanja) i čl. 198. OZ (za nenovčana potraživanja), uz ostalo, mora sadržavati točno označenu tražbinu, odnosno mora se činiti vjerojatnim postojanje tražbine, koja se privremenom mjerom osigurava, a rješenje o određivanju privremene mjere mora biti obrazloženo.“ ŽS Zagreb, Kv 165/00, Izbor odluka VSRH 2001 – 2:239, prema Krapac, D., Kazneno procesno pravo, Prava knjiga, Institucije, IV. izmijenjeno i dopunjeno izd., Narodne novine, Zagreb, 2010., str. 265.

izvršenje (čl. 160. ZKP-a). Privremene mjere osiguranja sud može donijeti tijekom kaznenog postupka, ali i prije početka postupka. Premda iz odredbe st. 1. čl. 160. ZKP-a proizlazi da se mogu odrediti tek od onog trenutka kada je kazneni postupak započeo,⁶⁶ suprotno možemo zaključiti iz st. 2. koji određuje da sudac istrage može na zahtjev donijeti rješenje tijekom istrage, dakle već u prethodnom postupku, odnosno prije formalnog početka kaznenog postupka.⁶⁷ Iako se imovinskopravni zahtjev može postaviti samo prema okrivljeniku, a ne i prema trećoj osobi, ZKP dopušta određivanje privremenih mjera osiguranja i prema trećoj osobi, a kada se kod nje nalaze stvari pribavljene kaznenim djelom ili je zbog kaznenog djela došla do imovinske koristi. Ovdje se međutim postavlja pitanje kako osoba koja nije stranka ni sudionik kaznenog postupka može biti stranka u postupku osiguranja koji se provodi unutar kaznenog postupka. S obzirom na to da odluka o imovinskopravnom zahtjevu nema učinak prema trećoj osobi, sud će kada donese osuđujuću presudu ukinuti mjere ili će oštećenika uputiti na parnicu.

3.4. Odluke suda povodom zahtjeva

Oštećenik nije dužan postaviti imovinskopravni zahtjev u kaznenom postupku. Ako ga postavi, kazneni sud nije dužan riješiti to pitanje ako smatra da bi se time znatno odugovlačio postupak. U tom slučaju ne raspravlja o imovinskopravnom zahtjevu i upućuje oštećenika na parnicu. Međutim, ako kazneni sud ipak odluči riješiti imovinskopravni zahtjev, on može:

1. zahtjev usvojiti u cijelosti (samo u osuđujućoj presudi),
2. zahtjev usvojiti djelomično, a za ostatak ga uputiti na parnicu (također samo u osuđujućoj presudi),
3. uputiti oštećenika da zahtjev u cijelosti može ostvariti u parnici (u oslobađajućoj presudi ili ako podatci kaznenog postupka ne daju pouzdanu osnovu za presuđivanje). Dok teče parnica o imovinskopravnom zahtjevu, nije dopušteno pokretanje adhezijskog postupka i obrnuto.

Odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku bitno je obilježeno: a) prirodom osnove zahtjeva; b) mogućnošću postavljanja svakog zahtjeva koji bi mogao biti postavljen u parničnom postupku (čl. 153. st. 2.); c) posebnim ograničenjima koja se odnose na odluku o imovinskopravnom zahtjevu,

66 Prema čl. 17. ZKP-a, kazneni postupak započinje: 1) potvrđivanjem optužnice, 2) određivanjem rasprave na temelju privatne tužbe, 3) donošenjem presude o izdavanju kaznenog naloga.

67 Međutim, kako je vođenje istrage obvezno samo za kaznena djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zavora, u većini predmeta istraga se neće voditi pa se postavlja pitanje mogućnosti određivanja privremenih mjera u prethodnom postupku u slučajevima kada se ne vodi istraga. S aspekta osiguranja jednake pravne zaštite svih ovlaštenika u postupku koji podnose imovinskopravni zahtjev, odnosno prijedlog za osiguranje tražbine potrebno je osigurati i jednake mogućnosti ostvarenja neovisno o težini kaznenog djela pa je u tom smislu potrebno *de lege ferenda* izrijekom propisati mogućnost određivanja privremenih mjera tijekom cijelog prethodnog postupka.

napose onima koje onemogućavaju sud da imovinskopravni zahtjev odbije, kao i da ga usvoji ako okrivljenik nije osuđen (čl. 158.); d) postojanjem posebnog zahtjeva glede mogućeg utjecaja na tijek postupka (čl. 153. st. 1.) i e) prethodnim ostvarenjem naknade štete.

Imovinskopravni zahtjev ne može biti odbijen.⁶⁸ Sud ne može odlučiti samo o osnovanosti zahtjeva, a glede njegove visine uputiti ovlaštenu osobu u parnicu (međupresuda). Prigovor kompenzacije nije moguć, jer sud nije ovlašten utvrđivati postojanje bilo koje tražbine okrivljenika u kaznenom postupku.

S obzirom na to da oštećeniku nisu na raspolaganju nikakva pravna sredstva, ako se unutar kaznenog postupka ne raspravlja i ne odluči o njegovu zahtjevu, smatramo da bi radi zaštite njegovih interesa trebalo predvidjeti kako je sud, u nekom kraćem roku nakon podnošenja imovinskopravnog zahtjeva, dužan donijeti obrazloženu odluku o tomu hoće li se o njemu raspravljati i odlučivati i na tu odluku bi stranke trebale imati mogućnost uložiti žalbu. To i zbog toga što bi oštećenik bio u boljem položaju nego što je to prema aktualnom zakonskom rješenju, čak i ako odluka o tomu da se o njegovu zahtjevu neće raspravljati postane pravomoćna, jer bi na parnicu bio upućen prije donošenja odluke o glavnoj stvari u kaznenom postupku. Kad sud, prema sadašnjem rješenju, presudom kojom je odlučio i o glavnoj stvari, uputi oštećenika da svoj zahtjev u cjelini ili djelomično ostvari u parnici, ne može se smatrati da se radi o odluci o imovinskopravnom zahtjevu, već o odluci s kojom se odbija odlučivati o njemu. Odbijanje odlučivanja o imovinskopravnom zahtjevu, međutim, ne predstavlja povredu prava na pravično suđenje iz čl. 29. st. 1. Ustava RH, odnosno članka 6. st. 1. Konvencije⁶⁹ jer i dalje postoji nadležnost suda u parničnom postupku. Ovakvo rješenje donekle podsjeća na doktrinu *forum non conveniens*.⁷⁰ Nadalje, s obzirom na to da je položaj oštećenika glede njegova imovinskopravnog zahtjeva u pravilu daleko povoljniji unutar kaznenog postupka nego u parničnom postupku, posebice u odnosu na troškove postupka i lakše dokazivanje činjenica na kojima je imovinskopravni zahtjev utemeljen, mislimo da bi ovlaštenje suda, da ne raspravlja i ne odlučuje o postavljenom imovinskopravnom zahtjevu trebalo ili onemogućiti ili barem restriktivnije regulirati.

Kada kazneni sud odlučuje o imovinskopravnim zahtjevima tada se takvi zahtjevi u slučaju osuđujuće presude ne mogu rješavati mimo pravila građanskog prava i na odgovarajući način propisa građanskog procesnog prava, no tijekom kaznenog postupka sud se neće pozivati na odredbe ZPP-a, a niti u obrazloženju

68 Postoje stajališta kako bi trebalo omogućiti odbijanje imovinskopravnog zahtjeva, kao i omogućiti sudu da o njemu odluči čak i kada je okrivljenik oslobođen. To bi bilo korisno prvenstveno zbog ekonomičnosti. Ako je u adhezijskom postupku nedvojbeno utvrđeno da je oštećenikov zahtjev neosnovan, zašto ga upućivati u parnicu? S druge strane, ako je sud odlučio da okrivljenik nije kriv, to još uvijek ne znači da ne postoji njegova građanskopravna odgovornost. Primjerice slučajevi građanskopravne odgovornosti za štete od opasnih stvari ili opasne djelatnosti.

69 Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN – MU, br. 6/99, 8/99, 14/02, 9/05.

70 *Op. cit.* Kunštek u: Pavišić, Komentar ZKP, str. 336.

presude na odredbe ZOO-a. Kaznena presuda u kojoj je dosuđen imovinskopravni zahtjev predstavlja ovršni naslov za ovrhu i prinudnu naplatu dosuđenog potraživanja, te je stoga izjednačena s pravomoćnom presudom parničnog suda.

Sud može donijeti odluku samo unutar granica postavljenog zahtjeva, odnosno ovlaštenoj osobi ne bi mogao dosuditi nešto drugo ili više od onoga što je tražila, čak i ako utvrđene činjenice upućuju na takav zaključak.

Treba razlikovati situacije kada sud može i mora ovlaštenu osobu uputiti na parnicu. Sud **mora** uputiti ovlaštenu osobu na parnicu čak i ako je okrivljenik priznao imovinskopravni zahtjev ako: 1) donese oslobađajuću presudu ili presudu kojom se optužba odbija, 2) rješenjem obustavi kazneni postupak i 3) u postupku protiv maloljetnika izrekne odgojnu mjeru ili obustavi postupak zbog svrhovitosti izuzev ako maloljetnik ima prihode ili imovinu.^{71, 72}

Sud **može** uputiti ovlaštenu osobu na parnicu u svim ostalim slučajevima, odnosno: 1. ako smatra da bi raspravljanje i odlučivanje o njemu znatno oduljilo kazneni postupak, 2. kada postoji spor više oštećenika u svezi s vlasništvom stvari, jer nije ovlašten raspravljati zahtjeve između različitih oštećenika i 3. kada činjenice koje je utvrdio ne daju pouzdanu osnovu za presuđenje.⁷³

Sud bi u slučaju da se oglasi nenadležnim **trebao** uputiti ovlaštenu osobu da podnese svoj imovinskopravni zahtjev nadležnom sudu. Ova odredba nije kogentna, tako da bi izrijeком trebalo predvidjeti da se smatra da je imovinskopravni zahtjev podnesen onda kada je zaprimljen u nenadležnom sudu.

ZKP nigdje izrijeком ne predviđa mogućnost odbačaja imovinskopravnog zahtjeva zbog nepostojanja procesnih pretpostavki (ako je zahtjev nepravodoban, nepotpun, podnesen od strane neovlaštene osobe i slično). Jedina mogućnost koja sudu sada stoji na raspolaganju je analogno primjeniti odredbu čl. 78. st. 3., ZKP-a, te stranku čiji je podnesak nepotpun pozvati da isti dopuni ili ispravi, a ako to ne učini u ostavljenom roku donijeti rješenje o odbačaju. Temeljem čl. 46. st. 2. ZKP-a žrtva koja nije obaviještena o pravu da u postupku sudjeluje kao oštećenik ima pravo prijaviti se kao oštećenik do podizanja optužnice, policiji ili državnom odvjetništvu, a do završetka rasprave sudu. Ako je očigledno neosnovana ili je podnesena nakon okončanja rasprave sud će je odbaciti, a s obzirom na to da prijava može predstavljati imovinskopravni zahtjev ovo je ujedno i jedini slučaj kada je izričito propisana mogućnost odbačaja imovinskopravnog zahtjeva.

71 Međutim, u postupku protiv maloljetnika sud ne bi mogao dosuditi imovinskopravni zahtjev ako je maloljetniku izrečena odgojna mjera ili je doneseno rješenje o obustavi postupka prema načelu svrhovitosti. Uvjet je da maloljetniku bude izrečena kazna. Iznimka bi jedino bila ako maloljetnik ima prihode ili imovinu. U tom bi slučaju i za slučaj izricanja odgojne mjere sud mogao dosuditi imovinskopravni zahtjev.

72 *Op. cit.* Kunštek u Pavišić, Komentar ZKP, str. 349.

73 *Loc. cit.*

3.5. Pravni lijekovi na odluku o imovinskopravnom zahtjevu

Temeljem čl. 464. st. 4. ZKP-a oštećenik može podnijeti žalbu i pobijati presudu zbog odluke suda o troškovima kaznenog postupka i odluke o imovinskopravnom zahtjevu, ali ako je državni odvjetnik preuzeo progon od oštećenika kao tužitelja, oštećenik može podnijeti žalbu zbog svih osnova zbog kojih se presuda može pobijati. Navedena odredba u dijelu u kojem se oštećeniku daje pravo žalbe na odluku o imovinskopravnom zahtjevu predstavlja novinu u odnosu na rješenje ZKP/97 po kojem je oštećenik mogao podnijeti žalbu samo iz osnove odluke o troškovima kaznenog postupka.⁷⁴ Upravo je logično da ako oštećenici tijekom čitavog prvostupanjskog postupka mogu disponirati pravom na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva i čak štoviše, imati određena procesna prava pri utvrđenju njegove osnove i visine, da to pravo imaju i kasnije, u drugostupanjskom postupku.⁷⁵

Odluka o imovinskopravnom zahtjevu može se pobijati ako je sud o tim pitanjima donio odluku suprotno zakonskim propisima (čl. 471. st. 3. ZKP-a). Međutim, može se dogoditi da sud pogreškom propusti odlučiti o imovinskopravnom zahtjevu u cjelini ili u jednom dijelu, odnosno da propusti donijeti odluku kojom oštećenika upućuje da svoj imovinskopravni zahtjev ostvaruje u parnici. Sud u kaznenom postupku ne može ispraviti taj propust, jer se u kaznenom postupku ne može donijeti dopunska presuda, a oštećenik je u situaciji da o njegovom zahtjevu nije odlučeno u cijelosti ili dijelu. Oštećeniku je na raspolaganju mogućnost ostvarivanja svog prava u parnici, ali taj zahtjev u parnici ne može postaviti prije pravomoćnog okončanja kaznenog postupka zbog zabrane dvostruke litispendencije. Ako u ovom slučaju podnese parničnu tužbu, s njom će uspjeti samo ako mu nisu protekli rokovi iz čl. 230. ZOO-a za podizanje iste. Stoga bi ovdje *de lege ferenda* predložili omogućavanje oštećeniku prava žalbe i zbog bitnih povreda kaznenog postupka kada sud svojom odlukom nije u cijelosti riješio predmet imovinskopravnog zahtjeva, odnosno kada uopće nije odlučio o zahtjevu.

Temeljem čl. 159. st. 1. ZKP-a pravomoćnu presudu kojom je odlučeno o imovinskopravnom zahtjevu sud u kaznenom postupku može izmijeniti samo

74 U ZKP/97 zakonodavac je u stadiju pravnih lijekova uskratio oštećeniku koji nije stranka pravo ulaganja žalbe protiv presude, osim zbog odluke o troškovima postupka. Nelogičnost ovog rješenja bila je u tomu da su se oštećeniku tijekom postupka davala određena procesna prava, osobito u stadiju glavne rasprave, a zatim ga se u stadiju pravnih lijekova potpuno onemogućavalo da sadržajno prigovori donesenoj presudi i tako izvrši svoj utjecaj na izmjenu presude. Još veća nedosljednost žalbenih odredbi u odnosu na tijek postupka bilo je pravilo prema kojem oštećenik ne može uložiti žalbu zbog odluke o imovinskopravnom zahtjevu, tj. osoba koja je jedina ovlaštena na podnošenje tog zahtjeva i u čijem je jedino interesu donošenje odluke o tome zahtjevu nije mogla uložiti žalbu zbog odluke o tom zahtjevu. Kao razlog takvog zakonodavnog rješenja obično se navodila nemogućnost kaznenog suda da odbije imovinskopravni zahtjev, tj. procesne odredbe prema kojima sud taj zahtjev, ako ga je smatrao neosnovanim, nije odbijao, nego upućivao na parnicu. Opširnije kod Tomašević, G., Pajčić, M., str. 834.

75 Tako Grubić Radaković, L., str. 65-66.

povodom izvanrednog pravnog lijeka,⁷⁶ i to zahtjeva za obnovu postupka, zahtjeva za zaštitu zakonitosti i zahtjeva za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude. Ako se rezultat postupka po izvanrednim pravnim lijekovima, po svom utvrđenju odnosi i na odluku o imovinskopravnom zahtjevu, tu odluku također treba izmijeniti, što neće narušiti autoritet presude kaznenog suda.⁷⁷ Međutim, ako se ne podnese izvanredni pravni lijek u kaznenom postupku nije moguće izmijeniti odluku o imovinskopravnom zahtjevu, a oštećenik nije ovlašten podnijeti nijedan izvanredni pravni lijek.

Pravomoćna presuda kaznenog suda u kojoj je odlučeno o imovinskopravnom zahtjevu može se izmijeniti u parničnom postupku samo ako postoje uvjeti za ponavljanje postupka prema odredbama ZPP-a (čl. 421 - 428. a).^{78, 79} Ponavljanje postupka može zahtijevati osuđenik, njegovi nasljednici, ali ne i osoba ovlaštena na postavljanje imovinskopravnog zahtjeva jer se smatra da ona nema pravnog interesa da ga traži jer po njenom zahtjevu nije bilo moguće donijeti odluku kojom se odbija.^{80,81}

4. OSVRT NA POJEDINA POREDBENOPRAVNA RJEŠENJA U UREĐENJU ADHEZIJSKOG POSTUPKA

4.1. Osobitosti uređenja adhezijskog postupka u državama nastalim raspadom SFRJ

Analizirajući adhezijski postupak u ZKP-u RH i zakonima koji uređuju kazneni postupak u državama nastalim raspadom SFRJ treba istaknuti kako nema velikih razlika u njihovim uređenjima.

Jedna od značajnijih razlika je što se prema ZKP-u imovinskopravni zahtjev može odnositi na bilo koji zahtjev koji se može podnijeti u parnici, dok u čl.

76 Ovu odredbu smatramo nepotrebnom jer se svaka pravomoćna presuda, neovisno o tome je li njome odlučeno o imovinskopravnom zahtjevu ili ne može pobijati samo izvanrednim pravnim lijekom. Isto smatra i Kunštek. Vidi Kunštek u: Pavišić, Komentar ZKP, str. 350.

77 Usporedi Stanojević, D., Da li je građanski sud vezan pravosnažnom presudom krivičnog suda, Pravni život, br. 12/54, str. 15.

78 Vidi Triva - Dika, GPPP, str. 92.

79 Razloge za ponavljanje propisuje čl. 421. ZPP-a, dok rokove propisuje čl. 423.

80 Tako Kunštek u: Pavišić, KPP, str. 89-90.

81 Zanimljiv je i stav sudske prakse prema jednoj starijoj odluci Vrhovnog suda koja glasi "ako ne postoje uvjeti za izmjenu pravomoćne presude u kaznenom dijelu prema odredbama kaznenog postupka ne može se tražiti niti izmjena presude u dijelu o imovinskopravnom zahtjevu iako se iz novih činjenica i dokaza vidi da je ona u tom dijelu nepravilna". Umjesto toga, ako postoje uvjeti za ponavljanje prema odredbama parničnog postupka, okrivljenik ili njegovi nasljednici mogu zahtijevati u parnici da se pravomoćna presuda kaznenog suda u pogledu odluke o imovinskopravnom zahtjevu izmjeni u ponovljenom postupku. Odluka VsV, Kž 947/57 cit. iz Glasnik 9/57, Jemrić, M., Zakon o krivičnom postupku, Zagreb, 1987., str. 110. (dalje: Jemrić, ZKP).

207. st. 2. ZKP-a Federacije Bosne i Hercegovine⁸² i čl. 100. ZKP-a Republike Slovenije⁸³, postoji ograničenje, tako da se imovinskopravni zahtjev može odnositi na naknadu štete, povrat stvari ili poništavanje određenog pravnog posla.⁸⁴ Također i ZKP Republike Makedonije⁸⁵ u čl. 97. st. 2., ZKP Crne Gore⁸⁶ u čl. 234. st. 2. i čl. 232. st. 2. ZKP Republike Srbije⁸⁷ propisuju zatvoreni krug (*numerus clausus*) imovinskopravnih zahtjeva.

Nadalje, ZKP propisuje da se prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva može podnijeti najkasnije do završetka dokaznog postupka pred prvostupanjskim sudom, dok je u čl. 209. st. 4. ZKP-a FBiH, ZKP-a RM i ZKP-a RS⁸⁸ propisano kako se takav prijedlog može podnijeti najkasnije do završetka glavne rasprave, odnosno ročišta za izricanje kaznenopravne sankcije.⁸⁹ Zbog propuštanja da se pravovremeno podnese prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku ne gubi se pravo za ostvarivanje tog zahtjeva u parničnom postupku.⁹⁰ Iz toga je razvidno da je bez obzira na to što sud ne odlučuje o imovinskopravnom zahtjevu po službenoj dužnosti ipak obavezan poučiti ovlaštenu osobu na mogućnost postavljanja imovinskopravnog zahtjeva, ako ga ona već ne postavi. Ovlaštena osoba može odustati od prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku i ostvarivati ga u parnici, s time da taj odustanak prema čl. 156. st. 1. ZKP-a može biti do završetka dokaznog postupka, a prema čl. 210. st. 1. ZKP-a FBiH i ZKP-a RS⁹¹ može biti do završetka

82 Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije BiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10, dalje: ZKP FBiH.

83 Zakon o kazenskom postupku, Uradni list RS, br. 32/2007; dalje: ZKP SL.

84 Vidi Ude, L., *Civilno procesno pravo, Založba, Uradni list, Ljubljana, 2001*, str. 95.

85 Zakon o krivičnata postapka, Službeni vesnik Republike Makedonije, br. 15/97, 44/02, 74/04, 83/08; dalje: ZKP RM.

86 Zakonik o krivičnom postupku, Službeni list Crne Gore, br. 57/09 od 18. kolovoza 2009. godine, dalje: ZKP CG.

87 Zakonik o krivičnom postupku, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/06; dalje: ZKP RS.

88 Tako Poznić, B., Rakić-Vodineć, V., *Građansko procesno pravo*, 16. izmjenjeno i dopunjeno izd., Savremena administracija, Beograd, 2010., str. 74. (dalje: Poznić, Rakić Vodineć, GPP)

89 Postavlja se pitanje, što ako je okrivljenik kaznenim djelom pribavio protupravnu imovinsku korist, a ovlaštena osoba nije postavila imovinskopravni zahtjev. Već ranije je rečeno kako se o imovinskopravnom zahtjevu ne odlučuje po službenoj dužnosti, nego jedino po prijedlogu ovlaštene osobe. U tom slučaju, KZ RH u čl. 82., KZ FBiH (Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04 i 18/05) u čl. 114. u čl. 94., propisuju kako nitko ne može zadržati imovinsku korist ostvarenu kaznenim djelom te će se ta korist oduzeti sudskom odlukom kojom se utvrđuje da je kazneno djelo počinjeno. Iz toga je vidljivo kako, za razliku od imovinskopravnog zahtjeva, na protupravnu imovinsku korist sud pazi po službenoj dužnosti.

90 Više kod Janevski, A., Zoroska Kamilovska, T., *Građansko procesno pravo, knjiga prva, parnično pravo*, Skopje, 2009., str. 28-29.

91 Odustanak je moguć do završetka glavne rasprave (*Electa una via, non datur recursus ad alteram*). *Op. cit.* Poznić, Rakić Vodineć, GPP, str. 74.

glavne rasprave, odnosno ročišta za izricanje kaznenopravne sankcije.⁹² U slučaju odustanka od prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva, ZKP i ZKP FBiH propisuju kako se takav prijedlog više ne može ponovno staviti.⁹³

Svim ovim zakonodavstvima je zajedničko da je raspravljanje i odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku uvjetovano samo ako to značajno ne odugovlači kazneni postupak. Dakle, ako se zbog zajedničkog raspravljanja građanske i kaznene stvari značajno odugovlači rješavanje kaznenog predmeta sud je ovlašten da ne prihvati prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku i uputi ovlaštenike da svoja prava ostvaruju u parničnom postupku.⁹⁴

Svim zakonodavstvima je zajedničko i to da je na podnošenje prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku ovlaštena osoba koja je ovlaštena na ostvarivanje takvog zahtjeva u parničnom postupku. Međutim, ZKP CG sadrži i odredbe koje uređuju slučaj kada su uslijed kaznenog djela oštećena sredstva u državnom vlasništvu.⁹⁵

Kada su u pitanju treće osobe, prema ZKP-u i ZKP-u FBiH i ZKP CG⁹⁶ postoji jedino mogućnost da se prema trećim osobama, ako se kod njih nalazi stvar

92 Vidi Stanković, G., Račić, R., *Parnično procesno pravo*, GrafoMark, Banja Luka, 2010., str. 30.

93 Jednako kao i u parničnom postupku, ovlaštena osoba nije dužna navoditi razlog odustanka budući da on nije značajan. Dakle, važno je istaknuti kako u slučaju odustanka od prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva, ovlaštena osoba gubi mogućnost ponovnog postavljanja takvog prijedloga u kaznenom postupku, ali ne gubi pravo da takav zahtjev postavi u parnici. Tako Vasiljević-Grubač, *Komentar ZKP, op. cit.*, str. 200.

94 Usporedi Matovski, N., *Kazneno procesno pravo, opšt del, Skopje*, 2003., str. 35-36.

95 Organ koji je zakonom ovlašten da se skrbi o zaštiti tih sredstava može u kaznenom postupku sudjelovati u skladu s ovlaštenjima koja ima temeljem odredaba ZKP CG. Temeljem čl. 236. st. 1. prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva podnosi se državnom tužitelju, odnosno sudu pred kojim se vodi kazneni postupak. Prijedlog se može podnijeti najkasnije do završetka glavne rasprave pred prvostupajnskim sudom. Osoba ovlaštena za podnošenje prijedloga dužna je određeno označiti svoj zahtjev i podnijeti dokaze. Ako ovlaštena osoba nije podnijela prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku do podizanja optužbe, obavijestit će se da može taj prijedlog podnijeti do završetka glavne rasprave. Ako su uslijed kaznenog djela oštećena sredstva u državnom vlasništvu, a prijedlog nije podnesen, sud će o tomu obavijestiti organ iz čl. 235. st. 2.

96 Na prijedlog ovlaštenih osoba iz čl. 235. ZKP CG u kaznenom postupku se mogu, po odredbama zakona kojim je uređen ovršni postupak, odrediti privremene mjere osiguranja imovinskopravnog zahtjeva nastalog uslijed izvršenja kaznenog djela. Navedeno rješenje u istrazi donosi sudac istrage. Poslije podignute optužnice rješenje donosi, izvan glavne rasprave, predsjednik vijeća, a na glavnoj raspravi vijeće. Žalba protiv rješenja vijeća o privremenim mjerama osiguranja nije dopuštena. U ostalim slučajevima o žalbi rješava vijeće iz čl. 24. st. 7. ZKP CG. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja. Ako oštećeni ima zahtjev prema trećoj osobi zbog toga što se kod njega nalaze stvari pribavljene kaznenim djelom ili što je ono uslijed kaznenog djela došlo do imovinske koristi, sud može u kaznenom postupku, na prijedlog osoba iz čl. 235. i po odredbama zakona kojim je uređen ovršni postupak, odrediti privremene mjere osiguranja i prema toj trećoj osobi. U presudi kojom se okrivljeni oglašava krivim sud će ukinuti navedene mjere ako već ranije nisu ukinute ili će oštećenog uputiti na parnični postupak i ove mjere ukinuti ako parnični postupak ne bude pokrenut u roku koji odredi sud. Tako i Čizmović, M., Đurićin, B., *Građansko procesno pravo*, 4. dopunjeno i izmijenjeno izd., Podgorica, 1997., str. 105.

pribavljena kaznenim djelom, a na zahtjev ovlaštene osobe, odredi privremena mjera osiguranja i to prema odredbama koje vrijede za ovršni postupak. Dakle, kada ovlaštena osoba postavi zahtjev prema trećoj osobi radi određivanja privremene mjere, tada sud odlučuje samo o takvom zahtjevu, ali ne i o imovinskopravnom zahtjevu prema toj osobi. O imovinskopravnom zahtjevu usmjerenom prema trećoj osobi može se raspravljati samo u građanskom postupku, i to u roku koji odredi sud. Ako kojim slučajem u tom roku parnica ne bude pokrenuta, onda će se ukinuti privremena mjera koja je određena u kaznenom postupku.⁹⁷

Za razliku od ZKP-a prema ZKP-u FBiH (čl. 212. st. 2.) i ZKP-u RS (čl. 237. st. 5.) sud može predložiti oštećenom i optuženiku, odnosno branitelju, provođenje postupka medijacije putem medijatora u skladu sa zakonom, ako ocijeni da je imovinskopravni zahtjev takav da je svrhovito da ga uputi na medijaciju.⁹⁸ Provođenje postupka medijacije može se zatražiti do završetka glavne rasprave. Dakle dopušta se oštećeniku i okrivljeniku da svoj međusobni spor riješe na miran način, izvan suda, uz pomoć medijatora.⁹⁹ Također i temeljem odredaba ZKP-a CG sud može tijekom kaznenog postupka ili po njegovom okončanju, bez obzira na vrstu odluke koju je donio, uputiti oštećenog, odnosno osobu koja je podnijela imovinskopravni zahtjev i okrivljenog da pokušaju svoj sporni odnos koji je predmet tog zahtjeva riješiti u postupku posredovanja u skladu sa zakonom kojim se uređuju pravila postupka posredovanja.

U odnosu na odluke koje se donose povodom imovinskopravnog zahtjeva nema razlika između navedenih država.¹⁰⁰

97 Tako Jemrić, ZKP, str. 112.

98 Vidi Sijerčić Čolić, H., Krivično procesno pravo, Knjiga I., Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005., str. 205-206.

99 Usporedi Simović N. M., Simović, M. V., Todorović, L.J., Krivični postupak Bosne i Hercegovine, Federacije BiH i Republike Srpske, Biblioteka Mostovi, Sarajevo, 2009., str. 203. U odnosu na klasičan sudski postupak, koji je formaliziran, koncipiran tako da služi javnom interesu, prinudan barem za jednu stranu u sporu (tuženik, okrivljenik) i, po pravilu, javan (osim u zakonu predviđenim slučajevima), postupak medijacije karakterizira dobrovoljnost (potrebna je suglasnost obje strane), neformalnost i fleksibilnost u tom smislu što same stranke određuju tijek i ishod postupka, rukovodeći se isključivo osobnim interesima, privatnost (u postupku medijacije javnost je uvijek isključena) i povjerljivost (sve informacije, prijedlozi i izjave iznesene tijekom postupka su tajna i ne mogu se koristiti u drugom postupku, niti priopćiti na drugi način, osim ako se stranke drukčije ne sporazumiju). Jedan od alternativnih načina rješavanja sporova koji već dulje vrijeme postoji i uspješno se primjenjuje u pravnim sustavima SAD-a i Europe je medijacija ili posredovanje.

100 U okviru kaznenog postupka sud može u osuđujućoj presudi usvojiti zahtjev u cijelosti ili djelomično a ovlaštenu osobu uputiti na parnicu za nedosuđeni dio imovinskopravnog zahtjeva, kao i u slučaju ako podatci kaznenog postupka ne pružaju pouzdan temelj za djelomično ili potpuno dosuđivanje imovinskopravnog zahtjeva. U slučaju donošenja oslobađajuće presude ili presude kojom se optužba odbija, te rješenja kojim se obustavlja postupak, sud je obavezan raspravljati i donošenje odluka o imovinskopravnom zahtjevu uputiti na parnicu.

4.2. Osobitosti uređenja adhezijskog postupka u pojedinim državama kontinentalnoeuropskog pravnog kruga

Europska kaznenoprocena zakonodavstva usvajaju različite procesne instrumente kojima je cilj oštetiti žrtvu kaznenog djela već tijekom kaznenog postupka. Način ostvarivanja imovinskih prava žrtve u okviru kaznenog postupka ovisi o tomu kako i u kojem opsegu pojedina država dopušta sudjelovanje žrtve u kaznenom postupku.¹⁰¹ U tom smislu možemo uočiti tri temeljna modela uloge žrtve u kaznenom postupku u Europi: francuski pristup građanske stranke (*partie civile*) koji predviđa aktivnu ulogu oštećenika sa značajnim mogućnostima utjecaja na tijek kaznenog postupka; njemački model u kojem oštećenik ima postupovna prava kojima pomaže kaznenom progonu kao tzv. nuzgredni tužitelj (*Nebenklager*) te engleski model specifičan za zemlje *common law* sustava u kojima žrtva, osim ako ne nastupa kao privatni tužitelj nema značajnijih prava kojima bi utjecala na tijek postupka.

Francuski Zakon o kaznenom postupku¹⁰² već u uvodnim odredbama ističe načelo zaštite prava žrtve u kaznenom postupku, a kazneni progon se može pokrenuti, osim na inicijativu državnog odvjetnik (*l'action publique*) i na inicijativu osobe oštećene kaznenim djelom ako ona pred kaznenim sudom postavi svoj zahtjev za naknadu štete. Građanska parnica koja se odvija pred kaznenim sudom usporedno sa kaznenim postupkom naziva se građanska tužba (*l'action civile*). Stoga, u francuskom pravu, ustanova odštetne parnice pred kaznenim sudom služi, uz ostalo i tomu da dođe do kaznenog progona kada državni odvjetnik propusti vršiti kazneni progon.¹⁰³ Prema čl. 2. CPP FR građansku parnicu radi naknade štete prouzročene zločinom, prijestupom ili prekršajem može pokrenuti svatko tko je osobno pretrpio štetu neposredno prouzročenu kaznenim djelom čime ta osoba postaje privatna stranka (*partie civile*) u kaznenom postupku.¹⁰⁴ Prema najnovijim izmjenama CPP FR tužbi za uspostavu građanske stranke u kaznenom postupku koja se podnosi sucu istrage mora prethoditi podnošenje zahtjeva državnom odvjetniku. Tužba za uspostavu građanske stranke bit će dopuštena samo u slučaju ako osoba dokaže da ju je državni odvjetnik, nakon podnošenja zahtjeva upoznao s činjenicom da neće pokrenuti kazneni progon ili ako ne odgovori u roku od tri mjeseca od podnošenja zahtjeva (čl. 85. CPP FR).

Imovinskopravni zahtjev može se odnositi na svaku štetu, materijalnu i nematerijalnu, prouzročenu kaznenim djelom za koji se vrši kazneni progon. Oštećenik može podignuti građansku tužbu u okviru kaznenog postupka samo ako nije već započeo postupak pred parničnim sudom. Nakon što sud asiza odluči o kaznenoj

101 Opširnije Volger, Richard, Huber, Barbara, *Criminal procedure in Europe*, Duncker and Humbolt, Berlin, 2008., str. 23.

102 Code de procedure penal (dalje CPP FR).

103 Vidi više Krapac, D.; Lončarević, D., *Oštećenik kao tužitelj u krivičnom postupku*, Pravni fakultet u Zagrebu, „Zrinski“ – Čakovec, Zagreb, 1985., str. 5.

104 Vidi opširnije Franchimont, M.; Jacobs, A i Masset, A., *Manuel de procedure penal*, 2e editon, Larcier, 2006. str. 181-183.

stvari, o građanskoj tužbi odlučuje bez sudjelovanja porote, a nakon prethodnog saslušanja stranaka i državnog odvjetnika (čl. 371. CPP FR). Sud može prihvatiti zahtjev građanske stranke i u slučaju oslobađajuće presude.¹⁰⁵

Talijanski Zakonik o kaznenom postupku¹⁰⁶ također predviđa mogućnost uspostave građanske stranke kaznenom postupku. Međutim, za razliku od francuskoga rješenja, građanska tužba se može podnijeti samo kada je kazneni postupak već započet te oštećenik nema ovlast svojim zahtjevom inicirati kazneni progon. Članak 74. CPP IT predviđa mogućnost vođenja građanskog postupka za povrat stvari ili naknadu štete prema čl. 185. Kaznenog zakonika u okviru kaznenog postupka.¹⁰⁷ Aktivnu legitimaciju za podnošenje građanske tužbe u kaznenom postupku ima osoba oštećena kaznenim djelom, odnosno njezini univerzalni sljednici dok su pasivno legitimirani optuženik i građanski odgovorna stranka.¹⁰⁸ Uspostava građanske stranke može se izvršiti tijekom prethodnog ročišta, ali i naknadno sve dok sud ne utvrdi pravilnost uspostave stranaka prije početka rasprave. Kada donese osuđujuću presudu, sudac odlučuje i o zahtjevu za povrat i naknadu štete ako je podnesen u skladu sa zakonom, te u istoj presudi odlučuje o visini štete.¹⁰⁹ Ako zaprimljeni dokazi ne omogućuju utvrđenje visine štete, sud donosi opću osudu i upućuje stranke građanskom sucu. Građanska stranka može zatražiti da se optuženik i građanski odgovorna osoba osude na plaćanje privremenog iznosa, u granicama one štete za koju se smatra da je dokazana (čl. 539. CPP IT). Ista odredba slična je djelomičnom dosuđenju imovinskopravnog zahtjeva te upućivanja s viškom u parnicu u našem zakonodavstvu.¹¹⁰ U slučaju ukidanja dijela kaznene

105 O pravima oštećenika u građanskom postupku pridruženom kaznenom odlučivao je i ESLJP koji je tradicionalno odbijao pružiti zaštitu tih prava oštećeniku u kaznenom postupku, ističući da oštećenik u adhezijskom postupku (a ne u kaznenom postupku kojem se pridružio svojim zahtjevom) treba uživati jamstva kvalitetnog parničnog postupka sukladna načelu „pravičnog postupka“. Međutim, u presudi od 12. II. 2004. u predmetu *Perez c/a Francuske* ESLJP je utvrdio novo stajalište u pitanju primjenjivosti procesnih jamstava iz čl. 6. Konvencije na položaj oštećenika u kaznenom postupku, izrekavši da je u slučaju u kojem nacionalno pravo izjednačava učinak podnošenja imovinskopravnog zahtjeva s učinkom zahtjeva za pokretanjem kaznenog postupka, kao što je slučaj u Francuskoj, oštećeniku moraju pripasti jamstva kvalitetnog parničnog postupka čak i ako je propustio istaknuti svoj imovinskopravni zahtjev, pod uvjetom da bi pravo na takav zahtjev inače imao prema svom nacionalnom pravu i nije ga se izričito i nedvosmisleno odrekao, odnosno njegovo pokretanje kaznenog postupka ne predstavlja izraz puke „privatne osvete“. Tako Krapac, D., *Kazneno procesno pravo*, Prva knjiga: Institucije, 4. izmijenjeno i dopunjeno izd., Narodne novine, Zagreb 2010., v. *Perez v France*, app. no. 47287/99 §§ 60-71

106 Codice di procedura penale (dalje: CPP IT).

107 Vidi opširnije Garofoli, V., *Diritto processuale penale*, Giuffrè, Milano, 2008., str. 167-169.

108 Osoba odgovorna za radnje optuženika po građanskom pravu može se pozvati u kazneni postupak na zahtjev građanske stranke, iznimno i na zahtjev državnog odvjetnika, a može se i sama dragovoljno umiješati u postupak.

109 Ako je građanski odgovorna osoba bila pozvana ili je sudjelovala u suđenju, presuda o povratu stvari ili naknadi štete donosi se ako se utvrdi njegova odgovornost protiv njega kao solidarnog dužnika.

110 Vidi Kaleb, Z., str. 110.

presude u pogledu odluke o imovinskopravnom zahtjevu, viši će sud uputiti predmet građanskom sudu na daljnje odlučivanje o tom zahtjevu (622. CPP).

Njemački ekvivalent francuskom *action civile* je pridruženi, odnosno adhezijski postupak (*Adhasionsverfahren*) koji omogućuje oštećeniku da u okviru kaznenog postupka podnese zahtjev za naknadom štete u skladu s čl. 403. – 406 c Zakona o kaznenom postupku.¹¹¹ Oštećenik ili njegov nasljednik mogu u kaznenom postupku podnijeti imovinskopravni zahtjev proizašao iz kaznenog djela ako se radi o predmetu iz nadležnosti redovnih sudova i ako postupak nije u tijeku pred drugim sudom. Zahtjev se može podnijeti u pisanom ili usmenom obliku tijekom cijelog postupka, a najkasnije prije početka završnih govora stranaka. U zahtjevu mora biti određen predmet zahtjeva, osnove i dokazi na kojima se temelji zahtjev, a može se odnositi na svako imovinsko potraživanje proizašlo iz kaznenog djela.¹¹² Ako kazneni sud ustanovi da je imovinskopravni zahtjev osnovan u presudi kojom okrivljenika proglašava krivim određuje iznos naknade štete koji treba platiti. Sud neće odlučiti o imovinskopravnom zahtjevu ako je nedopušten ili ako se pokaže da nije osnovan, a može se suzdržati od odlučivanja, odnosno uputiti oštećenika u parnicu ako zahtjev nije prikladan za odlučivanje u kaznenom postupku što će biti posebno onda kada bi odlučivanje o zahtjevu odugovlačilo kazneni postupak (čl. 406. StPo).

Uspoređujući rješenja pojedinih europskih država može se zaključiti da je način ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku kod nas najbliži njemačkom adhezijskom postupku.

4.3. Osobitosti uređenja adhezijskog postupka u common law sustavu

U zemljama, tzv. *common law* sustava ne postoji ekvivalent građanskoj stranci (*partie civile*) koju poznaju mnoge države *civil law* sustava.¹¹³ Žrtva kaznenog djela u Velikoj Britaniji nema pravo u kaznenom postupku tražiti naknadu štete proizašlu iz kaznenog djela ali sud može, kada donosi osuđujuću presudu, narediti okrivljeniku da plati naknadu za osobnu ozljedu, gubitak ili štetu nastalu kaznenim djelom. Ovdje je riječ o kaznenoj sankciji tako da o volji oštećene osobe uopće ne ovisi hoće li zahtjev biti postavljen, premda joj se u praksi dopušta da se očituje glede okolnosti želi li naknadu štete. Radi se dakle o diskrecijskom pravu suda da dodjeli takvu naknadu, a ne o pravu žrtve. Riječ je o sustavu koji je za žrtvu nepovoljan, s obzirom na to da nema nikakvih procesnih mogućnosti interveniranja u postupku

111 Strafprozeßordnung, dalje: StPo.

112 Podnošenje imovinskopravnog zahtjeva kaznenom sudu proizvodi iste pravne učinke kao podnošenje tužbe pred parničnim sudom, a oštećenik može povući podneseni imovinskopravni zahtjev sve do izricanja presude.

113 Greer, Desmond: *Compensating Crime Victims, A European Survey*, Freiburg im Breidgau, 1996., str. 581.-582.

ako sud ne naloži počinitelju kaznenog djela naknadu štete.^{114, 115} Dodjela naknade štete u kaznenom postupku ne sprječava oštećenika da podnese tužbu pred parničnim sudom, ali će se u tom slučaju od iznosa naknade štete koju dosudi parnični sud oduzeti iznos koji je okrivljenik već platio.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Mogućnost vođenja adhezijskog postupka predviđena je iz razloga procesne ekonomije i s aspekta sudova koji ne moraju utvrđivati više puta isto činjenično stanje i s aspekta oštećenika kojem se omogućuje brže i jeftinije ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva bez pokretanja građanske parnice na njegov trošak.

Iako se radi o sporednom predmetu kaznenog postupka ovlašteniku na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva trebaju stajati na raspolaganju svi procesni instrumenti koje bi imao da svoj zahtjev ostvaruje u parnici. Međutim, ovaj zahtjev za osiguranjem jednake pravne zaštite nije u cijelosti ostvaren niti nakon donošenja novog ZKP-a iz 2008. jer položaj svih ovlaštenika u adhezijskom postupku nije izjednačen s položajem tužitelja u parničnom postupku. Stoga bi zakonodavac de lege ferenda trebao i ovlaštenicima koji nisu oštećenici, odnosno osobama na koje je prešao imovinskopravni zahtjev zajamčiti sva ona prava koja bi inače imali u parničnom postupku: pravo predlagati dokaze, ispitivati svjedoke i posebice pravo na ulaganje žalbe na odluku o imovinskopravnom zahtjevu koje sada ima samo oštećenik.

Osim toga iz ZKP-om određenog pojma stranke nije potpuno jasno tko su stranke adhezijskog postupka jer, s obzirom na razliku u svrsi i predmetu, stranke adhezijskog i kaznenog postupka nisu i ne mogu biti uvijek iste osobe. Stoga bi ZKP trebao izrijeком sadržavati definicije pojmova stranaka u kaznenom postupku i stranaka u adhezijskom postupku. Mišljenja smo da bi u tom smislu stranke adhezijskog postupka trebale biti ovlaštenik na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva i okrivljenik, odnosno osoba odgovorna po pravilima građanskog prava. Omogućavanje postavljanja imovinskopravnog zahtjeva i prema trećim osobama bilo bi korisno i s aspekta efikasnosti i ekonomičnosti i radi bolje zaštite prava oštećenika.

114 Opširnije Ashworth, A., *The Criminal Process, An Evaluative Study* 2nd ed., Oxford University Press, Oxford, 1998.; Fenwick, *Procedural Rights of Victims of Crime: Public or Private Ordering of the Criminal Justice Process?*, *Modern Law Review*, Volume 60, May 1997., No. 3.

115 S druge strane, ako se naknada štete i naloži u obliku spomenutog naloga, oštećeni ne može, ali i ne mora pokretati ovršni postupak, jer se kaznena sankcija izvršava po službenoj dužnosti. S ovog aspekta njegov položaj bi se, u ovom slučaju, mogao smatrati povoljnijim od položaja oštećenog u *civil law* sustavu, u kojem je jedino on taj koji može tražiti ovrhu presude s kojom je usvojen njegov imovinskopravni zahtjev, a to za njega može biti skopčano s različitim teškoćama, kao i znatnim troškovima. Vidi Kunštek, *Actio civilis*, str. 209-210.

Pitanje mogućnosti jednake pravne zaštite otvara se i glede temeljne pretpostavke za vođenje adhezijskog postupka, a to je da se vođenjem adhezijskog postupka znatno ne odugovlači kazneni postupak. Ovako određena formulacija je nejasna i otvara mogućnost preširokom tumačenju što sudovi u praksi i koriste pa odbijaju odlučivati o imovinskopravnom zahtjevu i u situacijama kada bi to mogli. Osim što bi radi ostvarivanja zakonskih odredbi u praksi ovu pretpostavku trebalo preciznije formulirati trebalo bi izrijekom propisati dužnost suca da čim procijeni, da bi odlučivanje o zahtjevu znatno odugovlačilo kazneni postupak, donese obrazloženu odluku, odnosno rješenje o upućivanju na parnicu na koje bi stranke morale imati pravo žalbe.

Nadalje, u odnosu na odluke koje kazneni sud može donijeti na podneseni imovinskopravni zahtjev trebalo bi izrijekom propisati donošenje rješenja o odbačaju u svim slučajevima postojanja procesnih smetnji za odlučivanje.

Prijedlozi po kojima bi sud trebao imati ovlast odbiti imovinskopravni zahtjev ako utvrdi njegovu neosnovanost su, s aspekta procesne ekonomije svakako svrhoviti, ali budući da je u tom slučaju isključeno odlučivanje u parnici o istom pitanju, ovlašteniku bi tada trebalo omogućiti podnošenje svih i redovitih i izvanrednih pravnih lijekova koji mu stoje na raspolaganju u parničnom postupku.

Naposljetku, bilo bi svrhovito predvidjeti mogućnost upućivanja oštećenika i okrivljenika na medijaciju radi rješavanja imovinskopravnog spora u kaznenom postupku uz pomoć medijatora odnosno izmiritelja, što se već dulje vrijeme primjenjuje u razvijenim demokratskim državama i postiže iznimne rezultate, a isti je predviđen i u nekim zakonodavstvima država nastalih raspadom SFRJ (vidi *supra ad 4.1.*).

Premda zakonodavac daje mogućnost obeštećenja oštećeniku već u kaznenom postupku čime se ne ostvaruju samo imovinski interesi oštećenika već i javni interes pravosudnog aparata za ekonomičnošću u postupanju očigledno je da ostvarivanje ovih odredbi u praksi gotovo u potpunosti izostaje. Stoga prije bilo kakvih radikalnih izmjena koje bi išle u pravcu širenja mogućnosti odlučivanja suda o imovinskopravnom zahtjevu, trebalo bi utjecati i na svijest kaznenih sudaca u praksi da, ako je imovinskopravni zahtjev postavljen, premda se radi o sporednom predmetu kaznenog postupka građanskopravne naravi, o njemu odlučuju s jednakom pažnjom i savjesnošću kao o kaznenom predmetu.

Summary

ANCILLARY ADJUDICATION OF CIVIL CLAIMS FOR COMPENSATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The present paper provides an overview of ancillary proceedings in the Croatian law system as an opportunity for the injured party to assert a claim for compensation within the pending criminal proceedings. The underlining idea is that the court's time can be saved by the determination of civil claims arising from a criminal offence in the same proceedings. The civil jurisdiction of a criminal judge leads to a consolidation of the two forms of dispute arising from the offence and avoids a duality of proceedings. The most evident advantages of using the civil claim within an existing criminal action for the injured party are simplicity, speed and cost-effectiveness. Furthermore, the authors analyze the object of ancillary proceedings, subjects, decisions and legal remedies. The victim may put forth any pecuniary claim against the defendant arising from the offence. When the guilty verdict is delivered the court may grant an indemnity claim in full or in part and direct the injured party to sue for balance in a civil procedure. In practice, however, judges and legal professionals tend to avoid ancillary proceedings, considering it to render a foreign element within criminal proceedings.

***Key words:** ancillary proceedings, civil claim, criminal proceedings, injured person.*

Zusammenfassung

DURCHFÜHRUNG DES ADHÄSIONSVERFAHRENS ZUR GELTENDMACHUNG VOM VERMÖGENSRECHTLICHEN ANSPRUCH IM STRAFVERFAHREN

In der Arbeit wird die Übersicht des Adhäsionsverfahrens als ein an das Strafverfahren anschließendes Prozess, in dessen Rahmen die aus der Straftat erwachsenden vermögensrechtliche Streitigkeiten beigelegt werden. Die Durchführung des Adhäsionsverfahrens im Rahmen des Strafverfahrens ist der Ausdruck des ökonomischen Prinzips bzw. der Bemühung, doppelte Gerichtssitzung zu vermeiden, da das Gericht die Entscheidung über den aus der Straftat entstandenen vermögensrechtlichen Anspruch schon im Strafverfahren fällen kann. Bei der Erledigung der Strafsache stellt das Gericht alle für das Fällen der Entscheidung über die Schuld wichtigen Tatsachen fest, und die abgeleiteten Beweise über die Straftat und strafrechtliche Verantwortlichkeit sind gleichzeitig auch für den durch die Straftat verursachten Zivilstreit rechtsrelevant, so dass es sich gezeigt hat, dass

die Entscheidung über den vermögensrechtlichen Anspruch im Strafverfahren eine vernünftige Lösung ist. Nach der Erklärung des Begriffs und des Zwecks vom Adhäsionsverfahren werden dessen Gegenstand, Subjekte, Vermutungen, Entscheidungen und Rechtsmittel bearbeitet. Die Autorinnen betonen, dass die Parteien im Adhäsionsverfahren denen im Strafverfahren nicht gleichgestellt sind, wobei das Recht auf den gleichen Rechtsschutz verletzt wird, was mit der Erlassung des neuen Gesetzes über das Strafverfahren nicht beseitigt wurde.

Schlüsselwörter: *Adhäsionsverfahren, vermögensrechtlicher Anspruch, Strafverfahren, Geschädigter.*

Riassunto

SOLUZIONE ADESIVA DELLA DOMANDA DI CONTENUTO PATRIMONIALE NEL PROCEDIMENTO PENALE

Le autrici del lavoro illustrano il procedimento adesivo quale causa accessoria al procedimento penale nel contesto della soluzione delle questioni giudiziali di carattere patrimoniale che derivano dal reato commesso. Lo svolgimento del procedimento adesivo nell'ambito del procedimento penale è espressione del principio di economia processuale, ossia del tentativo di evitare un doppio processo quando la decisione circa le questioni patrimoniali che derivano dal reato commesso può essere pronunciata dal tribunale già nel processo penale. Risolvendo la controversia penale, il tribunale accerta tutte le circostanze rilevanti per la pronuncia della decisione circa la colpevolezza; se le prove portate circa il reato e la responsabilità penale al contempo sono giuridicamente rilevanti anche per la pronuncia sulla controversia giuridica patrimoniale sorta in conseguenza del reato commesso, la pronuncia sulla questione patrimoniale in seno al procedimento penale si dimostra la scelta più razionale. Dopo avere esposto la nozione e lo scopo si prende in esame l'oggetto del procedimento adesivo, i soggetti, i presupposti, come pure le decisioni ed i mezzi di impugnazione. Le autrici rilevano che la posizione della parte nel procedimento adesivo non è parificata a quella nel processo civile e con ciò si viola il diritto alla parità di protezione giuridica; disparità che permane anche dopo l'approvazione della nuova legge sulla procedura penale.

Parole chiave: *procedimento adesivo, domanda patrimoniale, procedimento penale, persona offesa.*